БУРЯАД АРАДАЙ ЕХЭ БАЯР!

Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

Газетэмнай 1921 оной декабриин 21-һээ гарана | № 158 (14178) | 1973 оной июлиин 7, суббото | Сэн 2 мүнгэн

АРАДУУДАЙ ХАНИ НҮХЭСЭЛЭЙ ҺАЙНДЭР

1972 оной июлиин 6. Ленинэй ордента оперо болон баледэй театр һайндэрэйхеэр гоёогдонхой. Театрай сценын саана Буряадай АССР-эй гүрэнэй туг харагдана. Туг дээрэ Ильичэй дүрэ зураг, Ленинэй, Октябриин Революциин, Арадуудай Хани барисаанай гурбан орден яларна. Театр соо хүн зон олон. КПСС-эй обкомой гэшүүд, республикын Верховно Соведэй депутадууд, Буряад ороной ажалай түрүүшүүл — хүдэлмэришэд, колхознигууд, интеллигенциин түлөөлэгшэд, айлшад—аха дүү республика болон областьнуудай делегацинуудай гэшүүд, Монголой Арадай Республикын делегациин гэшүүд — һайндэрэй баярай суглаанай эхилхые хүлеэжэ ядан байна.

Үдэрэй 12 час. КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ М. С. Соломенцев, Монголой Арадай Республикын делегациие толгойлогшо, МНРП-гэй ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь, МНР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Ю. Цеденбал, КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, партиин обкомой нэгэдэхи секретарь А. У. Модогоев, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. С. Семенов, республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. Б. Пивоваров, айлшаар ерэһэн КПСС-эй обкомой секретарьнар, республикын правительствын гэшүүд, аха дүү республика болон областьнуудай делегацинуудые толгойлогшонор, Буряад ороной промышленна предприятинуудай, колхоз болон совхозуудай ажалай түрүүшүүл, интеллигенциин түлөөлэгшэдэй президиумдэ гаража ерэхэдэ, эндэ суглараагшад нэрьемэ альга ташалгаар угтаба.

Буряадай АССР-эй байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойдо зорюулагдаһан партиин областной комитедэй ба республикын Верховно Соведэй хамтын баярай суглаае КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, партиин обкомой нэгэдэхи секретарь А. У. Модогоев нээбэ. Хуряангы үгэ хэлэхэ зуураа А. У. Модогоев зал соо һуугшадай альга ташалган доро республикын ойн һайндэртэ ерэһэн делегацинуудай гэшүүдые амаршалаад, тэдэнэй хүтэлбэрилэгшэдые нэрлэбэ.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ М. С. Соломенцев, МНРП-гэй ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь, МНР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Ю. Цеденбал, КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, КПСС-эй Эрхүүгэй обкомой нэгэдэхи секретарь Н. В. Банников, КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, КПСС-эй Яхадай обкомой нэгэдэхи секретарь Г. И. Черяев, КПСС-эй ЦК-гай гэшүүндэ кандидат, КПСС-эй Хальмагай обкомой нэгэдэхи секретарь Б. Б. Городовиков, КПСС-эй ЦК-гай Центральна шалгалтын комиссиин гэшүүн, ЗабВО-е командалагша П. А. Белик, ажалшадай депутадуудай Шэтын областной Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ Н. И. Дмитриев, ажалшадай депутадуудай Красноярска хизаарай Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ Н. Ф. Татарчук, Тувын АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Б. М. Долчанмаа, ажалшадай депутадуудай Амарай областной Соведэй гүй-

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта.)

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ М. С. Соломенцев Октябриин Революциин орден республикын түлөөлэгшэдтэ барюулжа байна; оперо болон баледэй театр соо болоһон баярай суглаанай президиум.

С. ЦЫДЫПОВЭЙ. Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фотонууд.

БУРЯАДАЙ АССР-эй 50 ЖЭЛЭЙ ОЙН БАЯРАЙ СУГЛААН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕДТЭ
СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМДЭ
СССР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДТЭ

Амаршалгын зориг бадаруулма үгэнүүдэйнь түлөө, коммунис байгуулалтада республикын ажалшадай туйлаһан амжалтануудта үндэр сэгнэлтэ үгэжэ, правительственнэ гурбадахи хайра шагналаар — Октябриин Революциин орденоор шагнаһанайнь түлөө бидэ, Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойдо зорюулагдаһан КПСС-эй областной комитедэй, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй баярай суглаанда хабаадагшад, Буряад ороной бүхы ажалшадай үмэнэһөө дүлэтэ халуун амаршалга, гүнзэгы сэдьхэлэй баяр баясхалан КПСС-эй ленинскэ Центральна Комитедтэ, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ, СССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ хүргэнэбди.

Гэрэлтэ һайхан, баяр жаргалта энэ үдэр Буряад ороной газар дээрэ зол жаргал, шэнэ байдал заяаһан түрэл ленинскэ партидаа инаг дуратайгаар дахин, дахин баярланабди.

Октябриин Революци Россин арадуудые дарлалта мүлжэлгэһөө сүлөөлөө, экономическа хүгжэлтын зам нээгээ. Ленинскэ национальна политикын манай орон дотор бэелүүлэгдэһэнэй ашаар ямар ехэ хубилалтанууд болоһые, Совет Эсэгэ ороной сүлөөтэ арадуудай агуухэ хани барисаанай ямар хүсэн түгэс байһые Буряадай ажалшад өөһэдынгөө байдал дээрэһээ һайн мэдэнэ.

Совет засагай жэлнүүдтэ агуухэород арадай болон манай ороной бусад арадуудай аха дүүгэй үнэн сэхэ, һайн һайхан туһаламжын ашаар Буряад орон хаанта Россин эгээл гэогдэнги хизаар байһанаа, һалбаран хүгжэнги социалис республика болоһон байна. Мүнөөнэй хүсэтэ индустри республика дотор байгуулагдаа. Машина бүтээлгэ, ашагта малтамалай, ой модоной, ой модоной-химическэ, хүнгэн ба эдеэ хоолой промышленность, барилгын материалнуудые үйлэдбэрилгэ, капитальна барилга, транспорт, хэлхеэ холбоон хурдан түргөөр хүгжэһэн байна. Үнгэрһэн 50 жэлэй турша соо үйлэдбэрилэн гаргадаг продукциин хэмжээн 900 шахуу дахин дээшэлээ.

Буряад ороной хүдөө нютагуудай, һуурин тосхонуудай түхэл шарай танигдашагүй болотороо хубилаа. Революциин урда тээ үгытэй тулюур байдалтай буряадуудай, эвенкнүүдэй иишэ тиишээ нүүжэ байһан, үрэжэл багатай газар дээрэ,ород таряашадай үгытэй ядуугаар ажаһуужа байһан тала дайдада, нуга голнуудта мүнөө түрүү оньһото техникээр хангагдаһан колхоз, совхозууд һууринжан түбхинэнхэй. Үнгэрһэн 50 жэлэй турша соо тарилгын талмай хэдэ дахин үргэдөө, адуу малай тоо толгой олошороо, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгэ ургаа.

Олон үндэһэ яһатанһаа бүридэһэн Эхэ оронойнгоо наран доро социалис Буряадай соёл культура һалбараа, литература, искусство бии боложо, ехэ амжалтануудые туйлаа. Хэзээ нэгэтэ бүхыдөө үзэг бэшэггүй байһан хизаар — Буряад орон мүнөө бүгэдэ ниитээрээ һуралсадаг, СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделениин филиалай, дээдэ һургуулинуудай, техникумүүдэй, театрнуудай, зохёохы холбоонуудай хүдэлдэг республика болонхой.

Он жэлэй үнгэрхэ тудам республикын ажалшадай байдал хэлбэришэгүйгөөр һайжараа.

Республикын амжалтанууд алдарта Ленинэй партиин хүтэлбэрилдэг бүхы совет арадай асари ехэ туйлалтануудһаа таһаршагүй юм. Буряад ороной газар дээрэ бии болоһон бүхы юумэнэй түлөө — мүнөөнэй хото городуудай, болбосон түхэлтэй һуурин тосхонуудай түлөө, айл бүхэндэ зол жаргалай билтаржа байһанай түлөө — КПСС-эй Центральна Комитедэй, Совет правительствын эсэгэ ёһын анхарал оролдолгодо, аха дүү арадуудай үнэн зүрхэнэй туһаламжада, хүдэлмэришэдэй, колхознигуудай, интеллигенциин шэн габьяата, зохёон байгуулхы ажалда уялгатайбди.

КПСС-эй XXIV съездын түүхэтэ хараа түсэбүүдые, юпэдэхи табан жэлэй зорилгонуудые амжалтатайгаар бэелүүлгэдэ Буряад ороной ажалшад бүхы хүсэ шадалаа элсүүлнэ. Ажалшадай коллектив бүхэн түсэбтэ табан жэлэй гурбадахи, шиидхэхы жэлэй даабаринуудые болзорһоонь урид дүүргэхые оролдоно, «Гаргаша багатайгаар эрхим шанартай продукци ехээр үгэхэ» гэһэн уряа доро дэлгэрһэн мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадана.

Республикын промышленностиин хүдэлмэришэд хахад жэлэйнгээ даабари болзорһоонь урид дүүргэжэ, түсэбһөө гадуур 15 миллион түхэригэй продукци гаргаа гээд сэдьхэлээ ханангяар элидхэнэбди. Хүдөөгэй ажалшад хабарай тарилгын хүдэлмэриие һайн шанартайгаар, агротехническэ тааруу һайн сагтa хээ, мяха, һү, үндэгэ, нооһо гүрэндэ худалдаха хахад жэлэйнгээ түсэб үлүүлэн дүүргээ.

Буряад ороной ажалшад, бүхы совет арадтал адли, Коммунис партиин, Совет правительствын дотоодын ба гадаадын политикые нэгэн һаналтайгаар дэмжэнэ; уласхоорондын байдал һайжаруулха талаар КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой абаһан хэмжээнүүдые, КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. Брежневэй албанай хэрэгээр ФРГ-дэ, США-да, Францида ошоод бусалгын аша үрэ ехэтэй дүнгүүдые бүхы зүрхэ сэдьхэлһээ һайшаана.

Буряадай хүдэлмэришэн анги, таряашад, ажалша интеллигенци КПСС-эй Центральна Комитедые, Совет правительствые бүри ңягтаар тойрон жагсажа, партиин хараалһан коммунис байгуулалтын асари ехэ зорилгонуудые дүүргэлгэдэ бүхы хүсэ шадалаа элсүүлхэ юм гэжэ бидэ республикын бүхы ажалшадай үмэнэһөө Советскэ Союзай Коммунис партиин Центральна Комитедые, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумые, СССР-эй Министрнүүдэй Соведые найдуулнабди.

Олон үндэһэ яһатанһаа бүридэһэн манай Эхэ орон — Совет Социалис Республикануудай Союз мандаха болтогой!

СССР-эй арадуудай аха дүүгэй хани барисаан — КПСС-эй национальна политикын агуухэ туйлалта хэтэ мүнхэдөө мандажа, һалбаран бадаржа байг лэ!

Советскэ Союзай Коммунис партида, тэрэнэй ленинскэ Центральна Комитедтэ алдар соло!

РСФСР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМДЭ
РСФСР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДТЭ

Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойн гүйсэһэн алдарта үдэр КПСС-эй областной комитедэй болон Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй хамтын баярай суглаанда хабаадагшад, бидэнэр, Буряад ороной бүхы ажалшадай үмэнэһөө РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведтэ халуун амар мэндээ хүргэнэд. Совет Буряад ороной хүгжэхэ хэрэгтэ Россин Федерациин зүгһөө саг үргэлжын ехэ туһаламжа үзүүлһэнэйнь түлөө халуун баяраа хүргэжэ байнабди.

Буряадай АССР-эй байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойтой дашарамдуулан, манай республикын гүрэн түрын зүгһөө гурбадахи хүн хайра — Октябриин Революциин орденоор шагнагдаһантайнь дашарамдуулан, Коммунис партиин Центральна Комитедэй, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй, РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй болон РСФСР-эй Министрнүүдэй, Соведэй хүргэһэн амаршалгануудые зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэн, сэежэ дүүрэн баяр баясхалантайгаар угтабабди.

Коммунис партиин ударидалга доро агуухэород арадай болон манай ороной бусад арадуудай аха дүүгэй туһаламжа, дэмжэлгын ашаар Буряад ороной ажалшад совет засагай жэлнүүдтэ ажахын болон культурын байгуулалтын бүхы һалбаринуудта гайхамшагта амжалтануудые туйлаа.

Хаанта Россин эгээл гэогдэнги захa хизаар байһан Буряад орон мүнөө Россин Федерациин индустриальна районуудай нэгэн болонхой. Республика дотор машина бүтээлгын, прибор бүтээлгын, ой модоной болон ой модоной-химическэ, горнорудна, хүнгэн болон эдеэ хоолой промышленность, электроэнергетикэ, барилгын индустри, элдэб янзын транспорт байгуулагдаад, амжалтатайгаар хүгжэжэ байна. Үйлэдбэриин продукциин хэмжээн үнгэрһэн 50 жэлэй турша соо 900 дахин шахуу ехэ болоо.

Республикын хүдөө ажахы хүгжэн дэбжэжэ байна. Гээгдэнги нүүдэл, нүүдэлшүү шэнжэтэй байһанаа мүнөө хүгжэнги, ашаг шэмэ ехэтэй һалбари болонхой. Тарилгын талмай ехээр үргэдөө, малай тоо толгой олошороо, ашаг шэмэнь дээшэлээ. Мүнөөнэй оньһон техникээр зэбсэгжэһэн Буряад ороной колхозууд болон совхозууд шэнэ табан жэлэй гурбадахи, шиидхэхы жэлдэ хүдөө ажахын продуктнуудые абаха, гүрэндэ худалдаха талаар абаһан социалис уялгануудаа амжалтатайгаар бэелүүлхын түлөө оролдосотойгоор тэмсэжэ байна.

Совет засагай жэлнүүдтэ республика дотор олон тоото интеллигенци, мэргэжэлтэд урган гараа, эрдэм ухаан болон литература, искусство болон арадай гэгээрэл, элүүрые хамгаалалга амжалтатайгаар хүгжэжэ байна. Ажалшан арадай байдал һуудал саг үргэлжэ һайжарна.

Буряадай АССР-эй ажалшадай амжалтанууд хадаа Советскэ Союзай Коммунис партиин ленинскэ национальна политикын гайхамшаг үрэ дүн. Советскэ Союзай арадуудай аха дүүгэй эбдэршэгүй хани барисаанай толотомо гэршэ мүн болоно.

Буряад ороной ажалшад Коммунис партиин болон Советскэ правительствын гадаадын политическэ хараа шугамые, уласхоорондын байдалые һайжаруулхын, Совет гүрэнэй түгэс хүсые саашаданьбэхижүүлхын тулада Л. И. Брежнев түрүүтэй КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой ябуулжа байгаа айхабтар ехэ хүдэлмэриие нэгэн дуугаар һайшаажа байна.

Гурбан ордентой Буряад ороной хүдэлмэришэд, колхознигууд, интеллигенци манай ороной арадуудай ленинскэ хани барисаае нюдэнэйнгөө сэсэгы мэтээр саашадаашье сахин хамгаалха, хүгжөөхэбди. КПСС-эй XXIV съездын түүхэтэ шиидхэбэринүүдые амжалтатайгаар бэелүүлхын түлөө хүсэ шадалаа гамнахагүйбди гэжэ РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумые, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведые республикын бүхы ажалшадай үмэнэһөө бидэнэр найдуулжа байнабди.

Манай ороной арадуудай эбдэршэгүй хани барисаан, харилсаа холбоон мандаха болтогой!

Коммунизмын илалтын түлөө совет арадай тэмсэлые зоригжуулан ударидагша Советскэ Союзай Коммунис парти мандаха болтогой!

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ нүхэр М. С. СОЛОМЕНЦЕВОЙ хэлэһэн үгэ

Хүндэтэ нүхэдүүд!

Танай республикын байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойдо зорюулагдаһан һайндэртэ хабаадаха гэһэн ехэ хүндэтэ уялга КПСС-эй ЦК-гай зүгһөө намда даалгагданхай. Советскэ Союзай Коммунис партиин Центральна Комитедэй, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй болон Министрнүүдэй Соведэй үмэнэһөө, Россин Федерациин Верховно Соведэй Президиумэй, Министрнүүдэй Соведэй үмэнэһөө таанадые, Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын бүхы ажалшадые, энэ гайхамшаг һайндэрөөр амаршалнаб. (Альга ташалган).

Социалис Буряад оронии үндэр дээдэ хайраар — Октябриин Революциин орденоор шагнахадань, бидэнэр сэдьхэлээ ехээр ханангяар угтабабди. (Альга ташалган).

Хүндэтэ нүхэдүүд, танай алтан ойгоор, Эхэ ороной үндэр дээдэ орден хайраар шагнагдаһантайтнай дашарамдуулан, таанадые үнэн зүрхэнһөө амаршалнаб. Энэ шагнал хадаа Буряадай АССР-эй ажалшадай ехэ аша габьяае мэдэрһэн ушар болоно. (Альга ташалган).

Танай республикын нэрэ дээрэ КПСС-эй Центральна Комитет, СССР-эй Верховно Соведэй Президиум болон Министрнүүдэй Совет үнэн зүрхэнэй амаршалга эльгээгээ.

Танай республикада эльгээһэн КПСС-эй Центральна Комитедэй, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй, Министрнүүдэй Соведэй амаршалга уншажа дуулгахые зүбшөөгыт. (Нүхэр М. С. Соломенцев энэ амаршалга уншаба. (Зал соо үни удаан үргэлжэлһэн альга ташалган болобо).

Мүн Россин Федерациин Верховно Соведэй Президиум, Министрнүүдэй Совет Буряадай АССР-тэ мүн лэ амаршалгын бэшэг эльгээбэ. КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй болон СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй амаршалга бэшэг, тэрэшэлэн Россин Федерациин Верховно Соведэй Президиумэй болон Министрнүүдэй Соведэй энэ ехэ һайндэртэй дашарамдуулан эльгээһэн амаршалгын бэшэг танда барюулхыем зүбшөөгыт. (Баярай суглаанай президиумдэ амаршалгын бэшэгүүд дамжуулагдаба. Зал соо булта хүл дээрээ зогсожо, альга ташаба).

Нүхэдүүд!

Буряадай партийна организациие, республикын бүхы ажалшадые энэ ойн һайндэрөөр үнэн зүрхэнһөө амаршалаад, саашадаа улам ехэ амжалтануудые туйлахыень үреэжэ, үгэ хэлэхыемни КПСС-эй Политбюрогой гэшүүд, партиин Центральна Комитедэй Генеральна секретарь Леонид Ильич Брежнев өөрөө намда даалгаһан байна. (Нэрьемэ альга ташалган).

Совет засагай оршон мандажа байгаа жэлнүүдтэ, илангаяа һүүлэй үедэ Буряадай АССР-эй амжаһан айхабтар ехэ туйлалтануудые Леонид Ильич тэмдэглэһэн байна. Тиигэхэтэйгээ хамта саашадаа хурдан түргэнөөр хүгжэхэ барагдашагүй ехэ арга боломжонуудтай республика байна гээд тэрэ тэмдэглэбэ. Буряад ороной ажалшад манай социалис Эхэ ороной аша туһада, саашадаа хүгжэн һалбарха хэрэгтэнь шэнэ ехэ амжалтануудые туйлаха байха гэжэ партиин Центральна Комитедэй найдажа байһые нүхэр Брежнев дамжуулхыемни гуйгаа һэн.

Нүхэдүүд!

Мүнөөдэр эндэ боложо байгаа баяр ёһолол хадаа дэлхэй дээрэхи түрүүшын олон үндэһэ яһатантай социалис гүрэнэй — Совет Социалис Республикануудай Союзай байгуулагдаһаар гайхамшаг ойн тэмдэглэгдэһэнһээ хойшо хэдэн һарын үнгэрһэн хойно үнгэргэгдэжэ байна.

ССР Союзай 50 жэлэй түүхэ болбол манай ороной арадуудай нэгэдэлэй, хани барисаанай, Агуу Октябриин илалтын ашаар байгуулагдаһан социалис гүрэнэй үзэгдөөгүйгөөр хүгжэн дэбжэһэнэй түүхэ мүн болоно.

Партиин оролдолгоор, совет арадай хүсэл оролдолгоор олон үндэһэ яһатанай хүдэлмэришэн, таряашадые һайн дураар нэгэдүүлхэ гэһэн Ленинэй үзэл суртал бодото дээрээ бэелүүлэгдэһэн байна.

«Үндэһэ яһатанай илгаае хараада абангүй, ангиин аша туһын уг зорилгын нэгэ байһан үндэһэ баримталан ажалша хүнүүдэй агуухэ хани барисаан манай орон дотор мүндэлөөд бэхижээ, түүхэдэ үзэгдөөгүй харилсаанууд болон бүрилдөө. Энээние бидэнэр арадуудай ленинскэ хани барисаан гэжэ нэрлэхэ ёһоороо нэрлэнэбди», — гээд КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Леонид Ильич Брежнев хэлэһэн байна. (Альга ташалган).

Социалис байгуулалтын хамагые хубилгаха түгэс хүсые, манай ороной арадуудай аха дүүгэй харилсаануудые Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын 50 жэл соо хүгжэн дабшаһан үргэн ехэ замынь эли тодоор гэршэлэн харуулна. Ленинскэ партиин ударидалга доро бүхы арадуудай, нэн түрүүнород арадай аха дүүгэй туһаламжын ашаар Буряад орон капиталис хүгжэлтын шатые алас гаран, феодализмһаа социализмда ороо бшуу.

Эртэ урда сагай үлэгдэлэй тэмдэг, мунхаг харанхы байдалай үлэгдэлэй багашье тэмдэг буряад арад зондо мүнөө байхагүй. Буряад орон хадаа бүхы талаараа хүгжэнги совет республика болонхой. Социалис автономи болоһон нэгэдэлээр энэ республика Россин Федерацида ороно. Зуун жэлтэй адли замые хэдэн арбаад жэлэй туршада гаталан гараһан байна. Энэ ушар баримта хаража байхадаа, баярлангүй байха аргагүй, нүхэдүүд. Энэ ушараар омогорхонгүй байха аргагүй. (Альга ташалган).

Энэ хизаарай ерээдүйн сагхадаа бүхы Россин оронии революционно ёһоор хубилган хүгжөөхэ хэрэгтэй нягта холбоотой гэжэ Буряад ороной түрүү хүнүүд ходоодоо тоолодог байһан юм. Тиимэ тула ажалшан арад совет засагые халуунаар угтажа, энэ засагые аршалан хамгаалхын тулада эрид шууд жагсаһан байна. Улаан Армида, партизангуудай отрядуудта оролсожо, дотоодын болон гадаадын дайсадтай шууд сэхээр тэмсэгшэдые, манай ороной зүүн зүгтэ залуу совет засагые аршалан хамгаалагшадые мүнөөдэр хүндэлэн дурдажа байнабди. Революци болон граждан дайнда хабаадалсаһан баатарнуудай мүнхэ дурасхаал хэзээдэшье һүнэхэгүй. (Альга ташалган).

Патриотизм болон интернационализмын үзэл сурталаар партиин хүмүүжүүлһэн буряад арад Агуухэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай шэрүүн хатуу жэлнүүдтэ Совет Эхэ орондоо үнэн сэхэ байһанаа эли тодоор харуулһан байна. Буряад ороной хүбүүд, басагад СССР-эй бүхы арадуудтай суг хамта Эсэгэ оронойнгоо эрхэ сүлөөе хамгаалалсаа. Эдэнэр хархис дайсантай баатарлигаар тэмсээ, Европые фашис дарлалтаһаа сүлөөлэлсөө, империалис Японие һамна сохилгондо хабаадалсаа. Буряад ороной 34 сэрэгшэд Советскэ Союзай Геройн үндэр дээдэ нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй. Республикын хэдэн оло мянган хүнүүд социалис Эхэ оронойнгоо дайшалхы, ажалай габьяа гаргаһанайнгаа түлөө орден, медальнуудаар шагнагданхай.

Эдээндэ алдар соло! Социализмын аша туһын түлөө, Эхэ оронойнгоо шэнэ илалтын түлөө совет хүнүүдэй гаргаһан баатаршалга хэтэ мүнхэдөө һүнэхэгүйл. (Альга ташалган).

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

КПСС-эй ЛЕНИНСКЭ НАЦИОНАЛЬНА

Нүхэр М. С. СОЛОМЕНЦЕВОЙ үгын түгэсхэл

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

Нүхэдүүд!

Совет засагай оршон мандажа байгаа жэлнүүдтэ Буряадай газар дайда үндэһөөрөө шэнэлэн хубилаа, эндэ шэнэ городууд бии болоод, хүгжэжэ байна, хүдөө тосхонуудай шэнжэ түхэл танигдахаар бэшээр хубилаа. Арад зоной социальна бүридэл тон ондоо болонхой. Нүүдэл ажаһуудалтай хизаар орон байһанаа энэ республика хүдэлмэришэн ангиин, колхозно таряашадай, ажалай интеллигенциин орон болоо.

Экономикодо айхабтар ехэ хубилалтанууд болоо. Нүүдэлшүү мал ажал, тон муу талхи байһан газар тариалан, мастерской шэнги үйлэдбэриин орондо мүнөө хүгжэнги промышленность болон оньһожоруулагдаһан хүдөө ажахы бии болонхой.

Бүхы нацинууд болон арадуудай экономическа хүгжэлтын хэмжээе тэгшэжэрүүлхэ гэһэн ленинскэ сурталые ударидалга болгон Октябриин түрүүшын үдэрнүүдһээ эхилээд Коммунис парти урдань гээгдэжэ ябаһан районуудай ажахые хурдан түргэнөөр дэбжээхэ гэһэн хараа шугам баримталһан байна. Эдэ зорилгонуудта шэглүүлһэн һомололгонууд жэлһээ жэлдэ ехэ болоһон байна. Буряадай АССР-эй байгуулагдаһанай удаадахи түрүүшын 10 жэлэй туршада республикын арадай ажахые хүгжөөхэ хэрэгтэ 55 миллионһоо үлүү мүнгэн һомологдоһон байгаа, тиин долоодохи болон наймадахи табан жэлнүүдэй туршада 1,5 гаран миллиард түхэриг шэглүүлэгдэһэн байна.

Промышленна үйлэдбэриин хурдан түргэнөөр хүгжэһэн алхамууд энээнэй ашаүрэ мүн болоно. 1923 онтой — Буряадай АССР-эй байгуулагдаһан жэлтэй сасуулхада, нёдондо жэлдэ промышленна продукциин ниитэ хэмжээн 889 дахин ургаһан байба. Ажахыгаа дэбжээһэн нимэрхүү дабшасын үльгэр жэшээ капиталис дэлхэйдэхи нэгэшье гүрэндэ олохогүйт. Имагтал социализм энэ хизаарые үндэһөөрнь хубилгаха шадалтай байгаа, ингэжэ хубилгаһаншье байна бшуу!

Промышленностиин тон шухала имэ һалбаринууд: машина бүтээлгэ, прибор бүтээлгэ, электротехническэ, горнорудна, шулуу нүүрһэнэй, ой модоной болон хүнгэн промышленность республика дотор байгуулагдаад, мүнөө амжалтатайгаар хүгжэжэ байна.

Промышленна олон зүйлнүүдые бүтээн гаргаха талаар Буряадай АССР мүнөө Зүүн Сибириин экономическа райондо ехэхэн һуури эзэлдэг болонхой. Мүнөө үеын томо предприятинууд болохо локомотив-вагон заһабарилгын завод, авиационно завод, «Электромашина» завод, прибор бүтээлгын завод, нарин сэмбын фабрика, мяха-консервын комбинат болон бусад предприятинуудаар омогорхохо ёһоороо омогорхохо эрхэтэйт.

Энэ табан жэлэй туршада республикын амжажа байгаа түйлалтануудые илангаяа мүнөөдэр тэмдэглэхэ хүсэлэн байна. Партиин XXIV съездын шиидхэбэринүүдээр зоригжоһон Буряад ороной ажалшад табан жэлэй түсэбэй даалгабаринуудые амжалтатайгаар дүүргэхын түлөө бүхэсоюзна социалис мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр оролсоод, хүдэлжэ байна. Үнгэрһэн хоёр жэлэй туршада промышленна продукциин хэмжээн 25 процентээр ехэ болоо, тиихэдэ ажалай бүтээсэ 21 процентээр дээшэлээ. Дайнай урда тээхи 1940 оной промышленна үйлэдбэриин хэмжээе энээхэн хоёр жэл соо түйлагдаһан промышленна продукциин ургалта хоёр дахин ахижа гараад байна.

КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй шиидхэбэрине бэелүүлэн, Буряад ороной ажалшад энэ жэлдэшье элитэ амжалтануудые түйлаба. Нёдондо жэлэй энэ үеын хитэй сасуулбал, байгша оной түрүүшын хахад жэлдэ промышленна үйлэдбэриин хэмжээн 9 процентээр ехэ болоо, ажалай бүтээсэ 6 процентээр дээшэлээ. Продукци худалдаха түсэб үлүүлэн дүүргэгдээ. 15 миллион түхэригэй продукци түсэбһөө гадуур худалдагдаа.

Нүхэдүүд, энэмнай республикын ойн һайндэртэ һайн бэлэг болоно. Түйлаһан энэ амжалтаартнай таанадые үнэн зүрхэнһөө амаршалнабди. (Альга ташалган).

Нүхэдүүд!

Совет засагай жэлнүүдтэ Буряадай АССР-эй хүдөө ажахыда үндэһэн хубилалтанууд болоһон байна. Экономикын энэшье һалбарида гүрэн айхабтар ехэ мүнгэ зөөри шэглүүдээ. Гансахан үнгэрэгшэ жэлдэ имэ мүнгэнэй тоо 90 гаран миллион түхэриг болоһон байна. Республикын хүдөө ажахы мүнөөнэй түгэс оньһон техникээр зэбсэгжэнхэй. Колхозууд болон совхозуудай полинууд дээрэ 9 мянга шахуу трактор, 3 мянга гаран комбайн, 5 мянга гаран ашаанай машина хүдэлжэ байна.

Эрхим һайн техникээр зэбсэгжэһэн республикын колхозууд болон совхозууд 1923 онтой сасуулбал, хүдөө ажахын ургамалнуудай тарилгын талмайе 6 дахин ургэдхэжэ шадаһан байна. Хүдөө нютагай ажалшад шэниисэ тарилга 35 дахин, хартаабха — 11 дахин ехэ болгоо. Хонидой, гахайн тоо толгой 9 дахин олон болоо.

Республика дотор ашаг шэмэ ехэтэй эбэртэ бодо малай һүрэг байгуулагданхай, нарин нооһотой хонин ажал, мяхалиг мал ажал, адуу, шубуунай ажахы амжалтатайгаар хүгжөөгдэжэ байна, тэрэшэлэн хүдөө ажахыдахи шэнэ һалбари — ангай ажахы бии болонхой.

Газарай мелиораци хүгжөөхэ хүдэлмэри үргэн дэлисэтэйгээр ябуулагдана, уһалууриин ажахы, газар уһалалга хүгжөөгдэнэ. Мүнөөнэй агротехникэ болон хүндэ ажал оньһожоруулха хэрэг нэбтэрүүлһэнэй ашаар хүдөө ажахые эрхилхэ арга хубилһан, тэрэнэй ашаг үрэ дээшэлһэн байна.

Һүүлэй хоёр жэлэй туршада байгаалиин эрхэ байдалай яһалашье бэрхэшээлтэй байһые бидэнэр һайса мэдэжэ байнабди. Гээшье һаа, энэ үе соо республика дотор хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгэ хороогүй байхаһаа гадна, урдахи табан жэлэй жэл бүриин дунда зэргын хэмжээндэ орходоо нэгэ бага ехэ болоһон байна бшуу. Мал ажалай продукци гүрэндэ тушааха даалгабари бүришье үлүүлэн дүүргэгдээ.

Республикын колхоз болон совхозуудта үнгэрэгшэ үбэлжэлгын үедэ ехэ хүдэлмэри хэгдээ. Тэрэнэй ашаар адууһа малай болон шубуудай тоо олошороо. Гүрэндэ мал ажалай продуктнуудые худалдаха арадай ажахын түсэб нилээд үлүүлэн дүүргэгдээ. Тиигэжэ саашадаа амжалтатайгаар ажаллаха арга олгогдобо.

Нүхэдүүд, хүдөө ажахые хүгжөөхэ талаар таанадай түйлаһан амжалтануудай, танай ажалай, хүдөө нютагаа социалис ёһоор хубилгаһанайтнай түлөө, манай партиин аграрна политикын ленинскэ хараа замай түлөө бүгэдөөрөө баярланабди. (Альга ташалган).

Нүхэдүүд!

Буряадай АССР-эй олохон ажалшад манай ороной түрүүшүүлэй зэргэдэ ябана. Солото суута хүнүүд, Социалис Ажалай Геройнууд: ЛВРЗ-гэй токарь Б. З. Поздеев, нарин сэмбын фабрикын хүдэлмэрилэгшэ Д. К. Тумурова, Галуута-Нуурай шахтануудай газар малтагшадай бригадир Г. Д. Тучинов, барилгын управлениин комплексно бригадын бригадир Б. А. Полторацкий, Социалис Ажалай Геройнууд: хонишод Г. Г. Цыремпилова, Н. Л. Тогмитова, һаалишан Н. Л. Тадвашкина, тракторна бригадын бригадир Е. П. Бутаков, Октябриин Революциин орденой кавалернууд: локомотивай машинист А. М. Баранов, ангуушан-орошон Е. В. Мордонова болон бусад тоогүй олон хүнүүд ажалай гайхамшагта амжалтануудые түйлана.

Совет Буряад ороной промышленность болон хүдөө ажахын түрүүшүүлдэ — алдар соло! (Альга ташалган). Эдэнэрэй эсэшэ сусашагүй ажалынь манай агууехэ Эхэ ороной хүсэ шадалые бэхижүүлхэ, һалбаран хүгжөөхэ тэмсэлдэ саашадаашье толо томо жэшээ болохо байна! (Альга ташалган).

Нүхэдүүд!

Үнгэрһэн 50 жэлэй туршада социалис Буряад орондо соёл гэгээрэл хүгжөөхэ талаар айхабтар ехэ амжалтанууд түйлагдаа.

Үнгэрэгшэ 100 жэлэй һүүл багаар энээгүүр ябаһан Англиин аяншан Диксон Забайкалида Европын цивилизациин хүрэжэ ерэхэнь хэсүүхэн гэжэ тоолоһон байгаа.

Ленин, большевигүүд, ажалша зон соёл гэгээрэл болон цивилизациин хуби заяае өөһэдынхеэрээ шиидхэһэн байна. Коммунис партиин хүтэлбэри доро бэелүүлэгдэһэн соёлой хубисхал хадаа буряад арадай ажаһуудалые, ёһо заншалые үндэһөөрнь хубилгаа, 100 жэлэйнь гээгдэлые богонихон болзорто усадхажа, соёл гэгээрэлые үзэгдөөгүй ехээр һалбаруулһан байна.

Хаанта засагай үедэ бүгэдөөрөө үзэг бэшэг мэдэхэгүй байһан хизаарта мүнөө мэргэжэл ехэтэй интеллигенци урган гараа. Мүнөө республика дотор 670 гаран ниитын эрдэмэй һургуулинууд, тусхай мэргэжэлэй 23 дунда һургуули хүдэлнэ, 4 дээдэ һургуули бии.

Совет Эхэ орондоо үнэн сэхэ патриот болон интернационалис т н у у д ы е һурган хүмүүжүүлжэ байһан республикын багшанарта манай үнэн сэдьхэлэй баяр баясхалан хүргэе!

Мүнөө сагай Буряад орон гансахан үйлэдбэреэрээ бэшэ, мүн эрдэм гэгээрэлээрээ омогорхоно. Тэрэнэй дээдэ һургуулинуудта 21 мянга шахуу студент һуралсана. Багшын болон эрдэмэй талаар эдэбхитэй хүдэлмэри 1650 гаран эрдэмтэд, эрдэмтэ-багшанар ябуулна. Эндэмнай СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделениин филиал хүдэлнэ, эрдэмтэдынь хэдэ хэдэн һалбаряар шэнжэлгэ хэнэ.

Мүнөө сагай Буряад орондо, манай ороной бүхы газарнуудтал адли, соёл гэгээрэл гээшэ үргэн арадай хэрэг болонхой. Республика дотор жэлдээ миллион хүрэтэр хэһэгээр элдэб номууд гаргагдана, гуша гаран газетэнүүд 180 мянга гаран хэһэгээр хэблэгдэнэ. Уран зохёолшодой, композиторнуудай, уран зураашадай, журналистнуудай творческо эмхинүүд ехэшье, аша үрэтэйшье хүдэлмэри ябуулна. Буряад арад өөһэдынгөө дундаһаа литература болон искусствын оюун бэлигтэ олохон хүнүүдые дэбжээн гаргаа.

Буряадай уран зохёолшод Х. Намсараевай, Ж. Тумуновай, И. Калашниковай, А. Бальбуровай, Н. Дамдиновай, Д. Улзытуевай болон бусадай зохёолнууд олоной анхарал татана. Буряадай зохёолшодой прозо болон поэзи СССР-эй арадуудай бусад хэлэн дээрэ оршуулагдана, социализмын аха дүү оронуудта хэблэгдэнэ.

Ороной олохон театрнуудай сценэ дээрэ Буряадай оперо ба баледэй театрай, «Байгал» ансамблиин артистнууд мэргэжэл шадабаряа харуулна. Фролов болон Аюшеевэй оперонуудта совет хүнүүд ехээр дурлаа, композиторнууд Ямпилов болон Книпперэй «Агуу гоохон Ангар дүүхэй» балет РСФСР-эй Глинкын нэрэмжэтэ Гүрэнэй шанда хүртэһэн байна.

Буряад литература болон искусствын үдэрнүүд Москвада угаа ехэ амжалтатайгаар үнгэрөө. Энэмнай буряад арадай соёлой һалбаржа, хэлбэришэгүйгөөр хүгжэжэ байһые, тэрэнэй Советскэ Союзай бүхы аха дүү арадуудай литературатай нягта холбоотой байһые элеэр гэршэлжэ үгөө.

Арадай элүүрые хамгаалгын хүгжэлтэ хадаа совет байгуулалтын гайхамшагта амжалта мүн. Энэ талаар Буряадай АССР бодото жэшээ боложо үгэнэ.

Мүнөөдэр республика дотор эмнэлгын газаргүй, медицинскэ хүдэлмэрилэгшэгүй нэгэшье хүдөө нютаг байхагүй. Врач, медицинскэ хүдэлмэрилэгшэ айхабтар ехэ хүндэ хайрада хүртэдэг. «РСФСР-эй габьяата врач» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ 30 врач, «Буряадай АССР-эй габьяата врач» гэһэн хүндэтэ нэрэдэ 141 хүн хүртөө.

Республикын бүхы интеллигенцидэ — уран зохёолшодто болон багшанарта, эрдэмтэд болон врачнар, соёлой болон искусствын ажал ябуулагшадта — партиин үнэн сэхэ туһалагшадта, солото совет ажалшадта гүн сэдьхэлэй баяр баясхалан хүргэхыемни зүбшөөгыт, нүхэдүүд! (Альга ташалган).

Нүхэдүүд!

Совет засагай жэлнүүдтэ республикын арад зоной ажаһуудал жэшээлэшэгүй һайжараа, жэлһээ жэл бүри гэр һуудалынь һайжарна, болбосон түхэлтэй болоно, ажалшадай һуудал байдал танихаар бэшэ болотороо хубилаа. Имэ ушар хото городто, мүн хүдөө нютагуудта үзэгдэнэ. Эдэ бүгэдые танай республикада үсөөхэн үдэр ябахадашье обёоргодоно.

Совет хүнүүдэй һуудал байдалай һайжарха гээшэ зайлашагүй хуулита ушарал мүн. Юуб гэхэдэ, Коммунис парти бүхы ажал ябуулгаяа энэ шухала зорилгые шиидхэхэ хэрэгтэ элсүүлнэ ха юм. Бүхы юумэеэ хүнэй аша туһада, бүхы юумэеэ хүнэй түлөө гээшэ тэрэнэй уг зорилго мүн. (Альга ташалган).

Нүхэдүүд! Танай республикын предприятинуудай зургаан к о л л е к т и в ы е РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиум Хүндэлэлэй грамотаар шагнаа гэжэ угаа баяртайгаар энэ суглаан дээрэ дуулгаха байнаб. РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиум социалис мүрысөөндэ илаһан 60 түрүүшүүлые Хүндэлэлэй грамотаар шагнаһан, 9 хүндэ Россиин Федерациин хүндэтэ нэрэ зэргэ олгоһон байна.

Россин Федерациин дээдэ шагналда хүртэһэн ажалшадай коллективүүдые, мүрысөөнэй түрүүшүүлые үнэн зүрхэнһөө амаршалнаб. Тэдэнэртэ, мүн мүрысөөндэ хабаадагша бүхы нүхэдтэ манай Эхэ ороной аша туһада ажалдаа шэнэ амжалта түйлахыень хүсэнэб. (Альга ташалган).

Нүхэдүүд!

Буряадай АССР-эй 50 жэлэй туршада түйлаһан гайхамшагта амжалтанууд, буряад арадай ажабайдалда болоһон гүнзэгы хубилалтанууд республикын партийна организациин эмхидхэлэй, политическэ, хүмүүжүүлхы эсэшэ сусашагүй ажал ябуулгатай нягта холбоотой байха.

Партиин областной комитедтэ, Буряад ороной бүхы коммунистнуудта экономико болон соёл культураяа саашаданьхүгжөөлгэдөө, республикынгаа ажалшадай ажаһуудал дээшэлүүлгэдээ, коммунис байгуулалтын зорилгонуудые шиидхэлгэдээ шэнэ амжалта түйлахыень бүхы сэдьхэлһээ хүсэнэб. (Альга ташалган).

Буряадай республикын амжалтанууд манай ороной бусад арадуудай амжалтануудтай, бүхы Советскэ Союзай амжалтануудтай таһаршагүй холбоотой. Олон миллион хүн зоной хамтаараа ажаллахада, совет хүнүүдэй интернациональна аха дүүгэй һанал бодол бүри бэхижэнэ, энэнь совет арад гэһэн түүхэтэ шэнэ нэгэдэл бэхижүүлнэ. «Бидэнэр бүгэдөөрөө ямаршье республикада ажаһуужа байгаа һаа, совет патриодууд, нэгэ социалис Эхэ ороной үринэр гээшэбди» гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. Брежнев хэлээ һэн.

Нүхэдүүд!

Манай амжаһан бүхы түйлалтанууд Советскэ Союзай Коммунис партиин политикатай, тэрэнэй Центральна Комитедэй ленинскэ хараа шугамтай нягта холбоотой юм.

Партиин шиидхэбэринүүд совет хүнүүдэй һанал бодолые тодорхойлдог. Тиимэһээл Коммунис партиин табиһан зорилгонуудые бэелүүлхэ гээшэ эгээн дүтын, эгээн шухала хэрэг гэжэ ажалшад тоолодог. Партимнай манай арадуудые нэгэдүүлнэ, бидэнэрые гайхамшагта илалтын замаар хүтэлнэ. (Альга ташалган).

Нүхэдүүд!

Ленинскэ гол ёһо гуримые баримталан, бидэнэр ойн баярые тэмдэглэхэдээ, гансахан гаталһан замаа дүнлэхэ бэшэ, мүн урдаа байһан, шиидхэгдээгүй зорилгонууд тухайгаа бодомжолхо ёһотойбди.

Буряадай АССР-эй мүнөө үеын амжалтанууд манай ороной бусад республика, хизаар болон областьнуудай амжалтануудтай нягта холбоотой байһанда адли, Буряад ороной ажалшадай урдахи зорилгонууд Россин Федерациин болон манай агуу ехэ Совет ороной бэелүүлжэ байһан гайхамшагта ажал хэрэгтэй сэхэ холбоотой гээшэ.

Совет экономико гээшэ ажахынуудые нэмэһэн тоонууд бэшэ, харин бүхы хубинуудайнгаа эрилтэнүүдые болон ниитэ гүрэнэй талые харалсаһан, нэгэ хамтын түсэбөөр хүгжэжэ байһан арадай ажахын нэгэ бэс махабад мүн. Республика, хизаар гү, али область бүхэн ажалаа хубаарилжа хэхэ бүхэсоюзна жасада өөрынгөө һууритай, коммунис байгуулалтын хамтын хэрэгтэ өөрынгөө хубитые саг үргэлжэ ехээр оруулжа байха жэшээтэй.

Үйлэдбэриин хүсые хүгжөөхэ талаар манай партиин Зүүн тала тээшэ элсүүлжэ байһан хүсэн Буряадай АССР-эй промышленность болон хүдөө ажахын урдашэнэ эрилтэ табина.

Мүнөө үедэ Сибирьтэ хүсэн түгэс комплекснууд бүридэжэ байна. Жэшээнь, Баруун Сибириин, Саяно-Шушенска, Братскын, Красноярско-Ачинска, Эрхүүгэй-Черемховой комплекснууд болоно. Эдэнэртэй хамта Буряадай АССР-эй экономико түргэнөөр хүгжэнэ. Энэмнай баһал ажахын нэгэ комплекс боложо, тэрээн дотор промышленна томо үйлэдбэринүүд байгуулагдана.

Республика дотор түлишын-энергетическэ бааза, үнгэтэ металлурги, машина бүтээлгэ, химическэ, модо болбосоруулгын, хүнгэн, эдеэ хоолой промышленность ехээр хүгжөөгдэхэ байна.

Энэ болон хойтохи табан жэлнүүдтэ олдоод байһан ашагта малтамалнуудай һуури дээрэ туулга-сайрай Озёрно, Ошурковска апатидай, Черемшанска болон бусад комбинадуудай барилга хэгдэхэ байна. Мал ажалай хүдэлмэрииe оньһожоруулха машина болон түхеэрэлгэнүүдые үйлэдбэрилхэ томо завод, мүн хүнгэн болон эдеэ хоолой промышленностиин хэдэ хэдэн предприятинууд бариг-дахаар хараалагдана.

Эдэ түсэбүүдые бэелүүлхын тула гансахан юһэдэхи табан жэлэй туршада 1,6 миллиард түхэриг гаргашалагдахаар хараалагданхай гэхэ гү, али энэнь урда тээхи хоёр табан жэлэй туршада ашаглагдаһанһаа ехэ байха юм.

Тиимэһээ, нүхэдүүд, таанадай урда айхабтар ехэ хүдэлмэри хүлеэжэ байна. Эдэ даабаринуудые амжалтатайгаар дүүргэхын тула хамсыгаа шуужа орохо болонот. Хараалагдаһан түсэбүүд республикын промышленностиин айхабтар ехээр хүгжөөгдэхэ байһые гэршэлнэ. Энэнь партиин Центральна Комитедэй, Советскэ праавительствын Буряадай АССР-эй партийна организацида, кадрнуудта, хүдэлмэришэн ангида ехээр найдажа байһые гэршэлнэ. (Альга ташалган).

Индустрияа хүгжөөхэ бүреэ республикынгаа гоё һайхан байгаалиие, тэрэнэй баялигые хамгаалхын түлөө бүхы юумэ хэхэ хэрэгтэй гэжэ онсолон тэмдэглэхэ хүсэлтэйб, нүхэдүүд. Байгал, Сэлэнгэ, бусад нуур, мүрэнүүдые сэбэр байлгаха тухай айхабтар шанга хиналта табигдаха зэргэтэй. Центральна Комитет, Совет правительство байгаалиингаа баялигта гамтайгаар хандаха тухай танай анхаралые нэгэнтэ бэшэ хандуулһан байгаа. Тойрожо байгаа байгаалияа хамгаалха шухала тухай КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. Брежнев нэгэнтэ бэшэ тэмдэглээ һэн.

Газарта гамтай һайнаар хандадаг эзэд байһан, коммунистнууд байһан туладаа, бидэ байгаалиин баялигуудые һайнаар ашаглажа шадаха, али бүхы талаараа үзэсхэлэн һайхан, һэлгэгдэшэгүй бүхы үнэтэ баялигуудтай байгаалиие удаадахи үетэндөө үлөөхэ ёһотойбди.

Нүхэдүүд!

Танай республикын хүдөөгэй ажалшадай үмэнэхи зорилгонууд нилээд урган үргэдэнэ. Гансал Буряадай улам хүгжэжэ байгаа хото городуудта бэшэ, харин ороной бусад районуудта бүри ехэ продукци үгэхэ хэрэгтэй. Орооһо, хартаабха, овощ, мяха, һү, нооһо ехээр үйлэдбэрилхэ, тэжээлэй бааза бэхижүүлхэ гээшэ манай үе сагай эрилтэ мүн.

Промышленна үндэһэ һуури дээрэ мал ажал эрхилэлгын, үйлэдбэриие оньһожоруулгын асуудалнууд шиидхэгдэхэ байна. Овощоор хүн зониие таһалгаряагүй хангахын тула бүхы арга боломжонуудаа саашаданьхэрэглэхэ, бүри үрэ ехэтэйгээр ашаглаха хэрэгтэй.

Буряадай АССР хүдөө ажахын мэргэжэл шадабаритай кадрнуудтай, мүнөөнэй оньһото техникээр бүрин хүсэд хангагданхай юм. Түсэбтэ табан жэлэй даабаринууд дотор хараалагдаһан ехэ түсэбүүдые тэдэ бэелүүлжэ шадахал. Мүнөө үйлэдбэриин арга нөөсэнүүдые үргэнөөр хэрэглэхэ гээшэ онсо удха шанартай. Бидэндэ имэ арга боломжонууд бии. Эдэмнай нэн түрүүн ажал хэрэгые ашагтай һайнаар эмхидхэлгэдэ, эрдэм наукын ба түрүү дүй дүршэлэй түйлалтануудые нэбтэрүүлгэдэ үндэһэлнэ. Үйлэдбэриие тусхай шэглэлтэй болгохо, хамтадхаха, эрдэм ухаанда үндэһэлһэн севобоородуудые үргэнөөр нэбтэрүүлхэ, уһалууриин газарые аша үрэ ехэтэйгээр ашаглаха, үндэр баян ургаса үгэдэг ороoһото ба бусад ургамалнуудые тааруулан тариха, ашаг шэмэ ехэтэй үхэр мал үсхэбэрилхэ гээшэ гол шухала арга нөөсэнүүд мүн. Хонин ажал хүгжөөлгэдэ, нооһон, хониной мяхан гэхэ мэтын гол шухала продукци үйлэдбэрилгэдэ онсо анхаралаа хандуулха шухала. Энэ талаар республика ехэ арга боломжонуудтай юм.

Манай арга нөөсэнүүд хүдөө ажахын үйлэдбэриие һайнаар эрхилэлгэһээ үндэһэтэй. Энээнгүйгөөр урагшаа дабшажа шадахагүйбди.

Ажабайдал ехэ, тон шухала зорилгонуудые промышленностиин, барилгашадай, мүн хүдөө ажахын үмэнэ табина гэжэ харанабди. «Хараа шэглэлээ хубилгажа, ажахыгаа эрхилхэ үрэ ехэтэй онол арга нэбтэрүүлжэ, экономикын аша үрэ нилээд дээшэлүүлгые хангаха гээшэ мүнөө үеын гол шухала зорилго болоно, — гэжэ Л. И. Брежнев хэлээ һэн. — Ажалай бүтээсэ дээшэлүүлһэнэй, научно-техническэ дэбжэлтэ түргэдхэһэнэй ашаар, хүдэлжэ байгаа үйлэдбэриин хүсэнүүдые гүйсэд дүүрэнээр хэрэглэһэнэй ашаар, ажахыда олдоһон түхэриг бүхэнэй, ашаглагдажа байһан нэгэ тонно металлай, түлишын, цементын, утэгжүүлгэнүүдэй аша үрэ дээшэлүүлһэнэй ашаар экономическа ургалга хангагдаха байна».

Партиин XXIV съездын, КПСС-эй ЦК-гай декабриин (1972 он) Пленумэй эрилтэ табиһан экономическа политикын хубилалтын удха нимэл байна. Экономикын ашаг олзо дээшэлүүлхээр түйлахые парти оролдоно, ажахые хурдан түргэнөөр хүгжөөлгэдэ, совет хүнүүдэй байдал саашаданьһайжаруулгада шухала хэрэгтэй нэмэлтэ эдлэл хэрэгсэлнүүдые, арга нөөсэнүүдые бэдэрнэ.

КПСС-эй XXIV съезд манай оронии хүгжөөхэ асари ехэ түсэбүүдые зохёон хараалаа. Партиин эдэ түсэбүүд бодото дээрээ бэелхэ юм. Юундэб гэхэдэ, эдэмнай бүхы совет хүнүүдэй хүсэл эрмэлзэлые, оролдолго хэшээлые элирхэйлэн харуулна бшуу. (Альга ташалган).

Нүхэдүүд!

Хараалагдаһан түсэбүүдые бэелүүлгэдэ манай найдажа байлга аха дүү социалис оронуудай нэгэдэлые, нягта жагсаалые мэдэрэлһээ улам бүри урган бэхижэнэ.

Советскэ Союзай ба Монголой Арадай Республикын арадуудай хоорондохи үнэн зүрхэнэй, халуун хани барисаан социалис интернационализмын бодотоор бэелэлгэ болоно. (Альга ташалган).

Советскэ Союзай ехэ хани нүхэр, энэ ойн баярта хабаадалсажа байһан Монголой Арадай-Революционно партиин ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь, Монголой А р а д а й Республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ нүхэр Цеденбалые бидэ зүрхэ сэдьхэлһээ халуунаар амаршалнабди. (Альга ташалган).

Манай хани барисаанай ёһо заншалнууд манай марксистско-ленинскэ партинуудай нэгэдэлдэ, эб найрамдалай ба социализмын түлөө хамтымнай тэмсэлдэ, социалис экономическа харилсаа холбоо бэхижүүлэн хүгжөөлгэдэ эли бодоор харагдана.

Владимир Ильич Ленин, монгол арадай алдарта хүбүүн Сүхэ-Баатар манай аха дүүгэй хани барисаанай эхи табиһан юм. Тэдэнэй эхи табиһан хани барисаанай ёһо заншалнууд Советскэ Союзай ба Монголой Арадай Республикын хамтын ажал дээрэ, али бүхы харилсаа холбоондо бэелнэ. (Альга ташалган).

Буряадай АССР-эй, Монголой Арадай Республикын хилэ шадарай аймагуудай хоорондохи нягта харилсаа холбооe, хани ёһоной холбоо барисаае һайшаанабди. Бата бэхи хани барисаан хоёр талада ехэ туһа хүргэнэ, эдэнь хүршэнэрэйнгөө түйлалтануудтай танилсаха, түрүү дүй дүршэлөө шэнжэлэн, халан абалсаха арга боломжо олгоно.

Манай оронуудта хилэ шадарай районуудай хоорондын хани ёһоной харилсаа саашадань хүгжөөхын, тэрэниие бүри ехэ аша үрэтэй болгохын түлөө Советскэ Союз тэмсэнэ.

Советскэ Союзай ажалшад манай монгол аха дүүнэрэй түйлалтануудаар зүрхэ сэдьхэлһээ урмашан баясажа, социалис байгуулалтада амжалта түйлахыень тэдээндэ хүсэнэ. Манай арадуудай хани барисаан — хэтын хэтэдэ мандаха хани барисаан мүн. (Нэрьемэ альга ташалган).

Нүхэдүүд!

Социализм, коммунизм байгуулгада түйлаһан амжалтанууднай таарамжатай һайн уласхоорондын эрхэ байдал байгуулгатай, бата бэхи эб найрамдал тогтоолготой нягта холбоотой юм. КПСС-эй XXIV съезд дээрэ хараалагдан абтаһан манай партиин Центральна Комитедэй, Совет гүрэнэй амжалтатайгаар бэелүүлжэ байһан эб найрамдалта Программа энэ уг зорилгодо харюусана.

Эб найрамдалта Программа бэелүүлгэдэ партиин ЦК-гай Генеральна секретарь нүхэр Л. И. Брежневэй өөрынь элитэ ехэ туһа нэмэри хэһэниинь КПСС-эй ЦК-гай байгша оной апрель һарада болоһон Пленумэй тогтоол дотор, партийна организацинуудай суглаанууд, ажалшадай митингнүүд дээрэ, олон тоото бэшэгүүд соо тэмдэглэгдэнэ. (Альга ташалган).

Манай партиин, Совет гүрэнэй уласхоорондын байдалай ямаршье талые абажа хараа һаа, Леонид Ильич Брежневэй ажал ябуулгын асари ехэ нүлөөн, тэрэнэй бурьялма хүсэн, уг зорилгоёо заабол дүүргэхэ эрмэлзэл, марксистско-ленинскэ сурталай илан мандахын түлөө, коммунизмын илалтын түлөө эдэбхитэйгээр тэмсэдэг байлгань элеэр харагдана.

Леонид Ильич Брежневэй албанай хэрэгээр Америкын Холбоото Штадуудта һаяхан ошожо ерэлгын дүнгүүдые, мүн Франциин гүрэнэй ажал ябуулагшадтай хэһэн хөөрэлдөөнүүдые элихэнээр һананабди. США-да баталагдан абтаһан документнүүд түүхэтэ удха шанартай. Хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэжэ, амжалтатайгаар дүүргэлгэ совет-американ харилсаа һайнаар хүгжөөхэ, манай хоёр ороной хоорондын али алиндань аша үрэ ехэтэй харилсаа бэхижүүлхэ хэрэгтэ һайн ү н д э һ э һуури табина, түгшүүрил һуларуулха, бүгэдэ ниитын эб найрамдал, арадуудай аюулгүй байдал хангаха хэрэгтэ туһа нэмэри хэнэ гээд КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй хамтын тогтоол дотор тэмдэглэгдэнэ.

Агуу ехэ Ленинэй бидэндэ захиһанай ёһоор, Советскэ Союзай Коммунис парти амгалан тайбанаар зэргэ оршохо политика батаар, залан сэхээр бэелүүлжэ байна гэжэ Леонид Ильич Брежневэй Америкын Холбоото Штадуудай, Франциин, Германиин Федеративна Республикын хүтэлбэрилэгшэдтэй хэһэн хөөрэлдөөнүүд бүхы дэлхэйдэ үшөө дахин харуулба. (Альга ташалган).

Түрүүшын шатын Хельсинкидэ эхилээд байһан Европын гүрэнүүдэй зүблөөн үнгэргэхэ тухай социалис оронуудай оруулһан дурадхалай үндэһэ һуурида амгалан ёһоор зэргэ оршохо Ленинэй суртал табигдана. Азида хамтаараа аюулгүй байдал байгуулха тухай Советскэ Союзай үүсхэл Ленинэй захяа заабаринуудта харюусана.

Бата бэхи эб найрамдал аха дүү оронуудтай нягт[а] харилсаа тогтоолго, эрхэ с[…] лөөгэй ба бэеэ дааһан байда[л]ай түлөө тэмсэлшэдтэй һ[…] налаа нэгэдэлгэ, ээрхэг т[…] римхэй хүсэнүүдэй, араду[…] дай хоорондо хёмороо үү[…] хэжэ, этигэхэгүй ябадал га[р] гажа байһан бүхы хүнүүд[…] эрид шанга сохилто хэлгэ — эдэ бүхы зорилгонууд сове[т] гадаадын политикын гол ав[…] харалда хододоо байдаг юм.

Манай партиин, манай гү[…] рэнэй дотоодын ба гада[а] дын политика нягта хо[л]боо барисаатай. Мүнөө м[а]най доторой байдалда, ула[с] хоорондын оршом соо са[…] шадаа амжалтануудые тү[й] лаха хэрэгтэ түсэбтэ юһэд[э]хи табан жэлээр табигдаһа[н] ажахын зорилгонуудые а[м] жалтатайгаар шиидхэл[гэ] асари ехэ удха шанарта[й] гээд КПСС-эй ЦК-гай апр[е]лиин Пленум дээрэ тэмд[э]глэгдээ һэн.

Манай ойн баяр дээр[э] иимэ хараа шэглэл баримта[…] ха ёһотойбди. Арадай аж[а]хын түсэбүүдые дүүргэл[гэ] дэ, манай Эхэ ороной хү[…] шадал, алдар соло бэх[и] жүүлхэ хэрэгтэ Буряада[й] АССР-эй ажалшадай амж[а]һан түйлалтануудаар баяс[…] набди. Танай хизаар нют[а]гай ямараар һалбаран […] жэжэ байһандань, эндэ с[…] хүнүүдэй ямар эбтэй эт[…] гээр ажаһуужа, ажалла[жа] байһандань баярланабди.

Коммунис байгуулалты[н] хэрэгтэ, КПСС-эй XX[IV] съезд дээрэ табигдаһан [ха]раа түсэбүүдые бэелүүлгэ[дэ] амжалта түйлахыень соци[а]лис Буряадай хүдэлмэриш[эн] ангида, таряашадта, инте[л]лигенцидэ, тэрэнэй партийн[а] организацида, совет засаг[ай] зургаануудта, ниитын эмх[и]нүүдтэ хүсэнэбди. (Ү н[эр] удаан үргэлжэлһэн аль[га] ташалган).

Хүндэтэ нүхэдүүд!

Буряадай Автономито С[о]вет Социалис Республика[…] Октябриин Революциин [ор]ден барюулха хүндэтэй, [а]ртай зохид уялга намда да[аль]гагдаа. (Альга ташалган).

СССР-эй Верховно Сове[дэй] Президиумэй Указ унши[ха]ем зүбшөөгыт:

«Буряадай АССР-эй а[жал]шадай коммунизм байгуул[гын] хэрэгтэ амжалта түйл[аһа]найнь түлөө, мүн респуб[ли]кын байгуулагдаһаар 50 [жэ]лэй ойтой дашарамдуу[лан] Буряадай Автономито Со[вет] Социалис Республикые (Ок)тябриин Революциин ор[де]ноор шагнаха». (Альга [та]шалган боложо, зал […] һуугшад һууриһаа бодон[о]).

(Нүхэр М. С. Соломен[цев] партийна организациин, [со]вет сагай зургаануудай, олон[…] тын түлөөлэгшэдтэ ор[ден] барюулна).

Энэ үндэр хайра шаг[на]лаартнай КПСС-эй Центра[льна] Комитедэй, СССР-эй В[ер]ховно Соведэй Президиум[эй], СССР-эй Министрнүү[дэй] Соведэй үмэнэһөө Т[аа]надые болон совет Б[у]ряад ороной бүхы аж[ал]шадые үнэн зүрхэн[һөө] амаршалнаб. (Альга таш[ал]ган). Хүндэтэ нүхэдүүд, ма[най] агууехэ хэрэгэй илан ман[да]хын аша туһада саашад[а] шэнэ амжалта түйлах[ые] тнай, энхэ элүүрээр, зол ж[ар]галтайгаар ажаһуухые[тнай] Таанадта хүсэнэб! (Альга [та]шалган).

Буряадай Автономито С[о]вет Социалис Республик[ын] алдарта 50 жэлэй ой м[ан]даха болтогой! (Альга та[шал]ган).

Совет Социалис Рес[пуб]ликануудай Союз — сүлө[…] адли тэгшэ эрхэтэй, аха [дүү] арадуудай Эсэгэ орон м[ан]даха болтогой! (Альга [та]шалган).

Социалис хани нэгэд[эл] оронуудай нягта жагса[ал] совет-монгол эбдэршэгүй [ха]ни барисаан мандаха бол[то]гой! (Альга ташалган).

Советскэ Союзай Ком[му]нис парти, тэрэнэй ленин[скэ] Центральна Комитет манд[аха] болтогой!

АРАДУУДАЙ ХАНИ НҮХЭСЭЛЭЙ ҺАЙНДЭР

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

сэдкомой түрүүлэгшэ В. А. Грек, ЗавПО-гой начальник А. Ф. Анищенко гэгшэдые нэрлэхэдэнь, зал соо һуугшад нэрьемэ альга ташалгаар угтаба.

Суглаанай түрүүлэгшэ нүхэр А. У. Модогоевой КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ М. С. Соломенцевтэ үгэ үгэхэдэнь, альга ташалган нэершэбэ.

Нүхэр М. С. Соломенцев гүнзэгы удхатай үгэ соогоо Октябриин революциин һүүлээр Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын гаталан гараһан түүхэтэ эхэ замые тодорхойгоор тэмдэглэһэн байна. Тиигэхэ зуура Буряадай ажалшад Коммунис партиин хүтэлбэри доро, агууехэ ород арадай, мүн манай ороной олон ондоо үндэһэ яһатанай арадуудай хани ёһоной туһаламжын ашаар гайхамшаг дүнгүүдые түйлаа гэжэ онсолон тэмдэглэбэ.

Нүхэр М. С. Соломенцев Буряадай АССР-ые Октябриин Революциин орденоор шагнаха тухай СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указые соносхоно. Тиигээд М. С. Соломенцев республикын тугта Октябриин Революциин орден хадаба. Энэ үедэ баярай суглаанда хабаадагшад хүл дээрээ бодожо, альга ташаһан байна.

Удаань КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, КПСС-эй Буряадай обкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр А. У. Модогоев республикын 50 жэлэй ой тухай элидхэл хээ.

МНРП-гэй ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь, МНР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ нүхэр Ю. Цеденбал баярай суглаан дээрэ амаршалгын үгэ хэлээ.

Улаан-Үдэ хотын һургуулинуудай эдир пионернүүд зал соо орожо, ойн баярай суглаанда хабаадагшадые амаршалаа.

КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, КПСС-эй Эрхүүгэй обкомой нэгэдэхи секретарь Н. В. Банников, КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, КПСС-эй Яхадай обкомой нэгэдэхи секретарь Г. И. Черяев, КПСС-эй ЦК-гай гэшүүндэ кандидат, КПСС-эй Хальмагай обкомой нэгэдэхи секретарь Б. Б. Городовников, Улаан-Үдын Ленинэй орденто локомотив-вагон заһабарилгын заводой токарь, Социалис Ажалай Герой Б. З. Поздеев, КПСС-эй ЦК-гай шалгалтын комиссиин гэшүүн, Забайкалиин сэрэгэй округой командалагша П. А. Белик, Шэтын областиин ажалшадай депутадуудай Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ Н. И. Дмитриев, Бэшүүрэй аймагай «Дружба» колхозой түрүүлэгшэ Н. Б. Юмсунов, Красноярска хизаарай ажалшадай депутадуудай Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ Н. Ф. Татарчук, Тувын АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Б. М. Долчанмаа, Амарай областиин ажалшадай депутадуудай Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ В. А. Грек, СССР-эй арадай артистка Л. П. Сахьянова, КПСС-эй Хадата-Алтайн обкомой нэгэдэхи секретарь Б. Х. Галушкин, сэрэгэй алба хаагша Н. Ф. Анищенко, Зүүн Сибириин технологическа институдай студентка Татьяна Воронина гэгшэд республикын алтан ойтой дашарамдуулан, баярай суглаанда хабаадагшадые, мүн Буряад ороной бүхы ажалшадые хани халуунаар амаршалһан байна.

— Совет ороной олон тоото область, хизаар болон автономито республикануудһаа, Буряад орондо урдань ажаллажа байһан партийна, совет хүдэлмэрилэгшэдһөө, ниитын эмхинүүдһээ, совет эрхэтэдһээ республикын 50 жэлэй ойтой дашарамдуулан, хэдэн олон амаршалгын телеграмманууд ерээ, — гэжэ Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Б. С. Семенов мэдээсэд, тэдэндэ хани ёһоной баяр баясхалан хүргэбэ.

КПСС-эй Центральна Комитедтэ, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ, СССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ эльгээгдэхэ амаршалгын бэшэг КПСС-эй Советскэ райкомой нэгэдэхи секретарь С. Н. Булдаев уншаба. РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ, Министрнүүдэй Соведтэ эльгээгдэхэ амаршалгын бэшэг КПСС-эй Зэдын райкомой нэгэдэхи секретарь А. Р. Потепалов уншаа. Амаршалгын бэшэгүүдэй уншагдахада, баярай суглаанда хабаадагшад нэрьемэ альга ташалгаар угтаһан байна.

Баярай суглаанай түгэсхэлдэ һайндэрэй ехэ концерт болоо.

ПОЛИТИКЫН ИЛАН МАНДАҺАНАЙ ҮРЭ

Буряадай АССР-эй 50 жэлэй ой тухай КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, КПСС-эй Буряадай обкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр А. У. МОДОГОЕВОЙ хэһэн элидхэл

Хүндэтэ нүхэдүүд!

Эндэ Михаил Сергеевич Соломенцевой уншажа үгэһэн партиин Центральна Комитедэй, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй, Министрнүүдэй Соведэй амаршалга, тэрэшэлэн РСФСР-Верховно Соведэй Президиумэй, Министрнүүдэй Соведэй амаршалга бидэ бүгэдэнэй зүрхэ сэдьхэлые гүнзэгыгөөр хүдэлгөө, баярлуулаа гэжэ хэлээ һаа, манай баярай суглаанда бүхы хабаадагшадай һанал бодолые, сэдьхэлые тодорхойлхо байнам гэжэ һананаб.

Халуун сэдьхэлээр юрын хүнүүдтэ — хүдэлмэришэд, колхознигууд болон интеллигенцидэ ехэ хүндэмүүшээр хандаһан эдэ амаршалганууд манай агууехэ социалис Эхэ ороной алдар солын хэрэгтэ, ажалай шэнэ амжалтада республикын бүхы ажалшадые элсүүлнэ, зоригжуулна.

Манай республикые Октябриин Революциин орденоор шагнаһан ушар партида, правительствада манай хүргэхэ туйлай ехэ баяр баясхалангай мэдэрэл түрүүлнэ. Энээнһээ хойшо манай республикын тугта гурбан орден — правительствын гурбан үндэр шагнал яларха. Буряад ороной ажалшад хэһэн ажалыень, коммунизм байгуулха бүгэдэ арадай хэрэгтэ оруулһан хубитыень парти, правительствын иимэ үндэрөөр сэгнэһэндэнь баяртай байна.

Буряад ороной хүдэлмэришэд, колхозниггууд, интеллигенци, бүхы ажалшад энэ үндэр шагналые нэрэ хүндэтэнгөөр харюулха гэжэ партиин Центральна Комитедые, Союзай правительствые, Россиин Федерациин Верховно Соведэй Президиумые, Министрнүүдэй Соведые, партиин областной комитедэй, республикын Верховно Соведэй үмэнэһөө, Буряад ороной бүхы ажалшадай үмэнэһөө найдуулхыемни, нүхэдүүд, намда зүбшөөгыт. Тэдэнэр партиин XXIV съездын түүхэтэ шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын, юһэдэхи табан жэлэй асари ехэ түсэбүүдые дүүргэхын тула бүри ехэ зохёохы үүсхэлтэйгээр, зоригжолтойгоор ажаллаха байна.

Нүхэдүүд!

Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын байгуулагдаһаар 50 жэл гүйсэбэ. Манай республикада ажаһуудаг буряадууд, ородууд, эвенкнүүд, бусад олон үндэһэ яһатанай түлөөлэгшэд энэ ойн баярые хани нэгэдэлтэй бүлэ болон угтажа байна. Тэдэнэр бүгэдөөрөө, үндэһэ яһатанай илгаагүй, нэгэ Эхэ ороной — агууехэ Совет ороной үхибүүд гэдэшэ, тиин Октябриин революциин һэргээн байгуулһан зол жаргалай, зохёохы ажалай газар болоһон түрэл нютагайнь һайндэр тэдэ бүгэдэндэ совет патриотизмын омог дүүрэн бодол, түгэс хүсэтэй, энхэ һайхан Эхэ орон — Совет Социалис Республиканууудай Союздаа инаг дуратай байһан мэдэрэл түрүүлнэ.

Нүхэдүүд!

Буряадай АССР-эй алтан ойдо манай агууехэ ороной бусад бүхы арадуудай хабаатай байһан ушар манай мүнөөдэрэй баярай суглаан дээрэ илангаяа гүнзэгыгөөр ойлгогдоно. Манай баярые олонациональна бүхы Эхэ оромнай хубаалдана. Энэ ушар хадаа СССР-эй арадуудай нягта нэгэдэл тухай, тэдэнэй эбдэршэгүй аха дүүгэй барисаатай байһые үшөө дахин хэлэжэ үгэнэ, энэ хадаа манай мүнөөдэрэй һайндэрые онсо һайхан гэрэлээр гэрэлтүүлнэ.

Республикын 50 жэлэй туршада дабажа гараһан замай дүнгүүдые согсолходоо, Буряад ороной газар дээрэ энэ табин жэлэй туршада болоһон үндэһэн хубилалтануудай удха шанарые тэмдэглэхэдээ, бидэнэр манай аха дүүнэрэй — арадуудай үмэнэ, түрэл оронойнгоо — Эхынгээ үмэнэ, партиин Центральна Комитедэй үмэнэ тоосоогоо үгэжэ байһан шэнги болонобди. Бидэнэр иигэжэ хэлэнэбди: «Тиимэ, Октябриин сүлөөлһэн урдын хаанта Россин арадуудай нэгэдэнги, эбтэй эетэй бүлэ соол, эдэ арадуудай, нэн түрүүн агууехэ ород арадай, аха дүүгэй туһаламжын ашаар, Ленинскэ партиин хүтэлбэри доро буряад орон хэтынгээ гээгдэлые дабажа, һалбаран мандаһан социалис республика боложо шадаа».

50 жэлэй саада тээхиие эрьен хараад үзэе, Агуухэ Октябриин урда тээхи манай хизаарые харахад, тэрэние мүнөөнэй Буряад оронтой жэшээд үзэе. Республикын мүндэлэн байһан жэлнүүдэй туршада буряад газар дээрэ гайхамшагта хубилалтануудай болоһые, энэ сагай туршада экономическа, социальна, культурна хүгжэлтын талаар гайхамшагта амжалта туйлагдаһанниие харанабди.

Революциин урда тээхи Буряад оронние бүхы Сибирь шэнги «Россин хаалтагүй түрмэ» гэжэ нэрлэдэг байгаа. Тэрэ, үнэхөрөөшье, тиимэ байгаа, түб газарһаа олон мянган километр нэмжыһэн бүтүү шэрэнги ой тайгаар халхалагдаһан заха хизаар, сүлэлгэ болон каторгын газар байһан юм. Хаанта Россин энэ заха хизаар, экономическа, политическэ, культурна талааараа хэлэшэгүй ехээр гээгдэнхэй бэлэй. Байгаалиин тон ехэ баялигуудаар элбэг, промышленностиин олон һалбаринуудай барагдашагүй ехэ нөөсэ хэбтэшээр баян Буряад ороной үргэн ехэ газар дээрэ гансал хүдөө ажахын түүхэй эд бэлбосоруулха жэжэ хэдыхэн лэ предприяти байһан юм. Хойто Прибайкалиин прийскнүүдэй алтан, Баргажанай ой тайгын суута ангай арһан хомхой хободог зайгуулнуудай зүгһөө зэрлигээр дээрмэдэгдэжэ байгаа. Хаанта засаг малша буряадуудые, агнууша эвенкнүүдые, таряаша ородуудые социальна болон национальна талаар зэрлиг муухай дарлалта доро барижа байгаа. Ашаглагдаагүй тон ехэ газарай байбашье, үгытэй малшад болон тарьяашад газаргүй байдаг һэн. Юуб гэхэдэ, эгээн һайн газарые хаанай засагаархид, баяд, ноёд, дасан болон монастырьнууд эзэмдэн абаһан байгаа бшуу. Юрын хүнүүдтэ юун үлэһэн байгааб? Малша хүн малай бэлшээри бэдэржэ, ган гасуур тала дайдаар үгытэй ядуу гэрэй хэрэгсэлтэй, утаанай тортогто дарагдаһан һэеы гэртэйгээ зөөжэ ябаха, тарьяаша хүн модон анзаһаараа ой тайгын захаһаа багахан хэһэг газар эзэлхэ баатай байһан юм. Үнгэрһэн зуун жэлэй эсэс багай статистикын ёһоор, буряад ажахынуудай 12 процентнь оройдоо малгүй байгаа, 32 процентнь — 1-һээ 3 хүрэтэр толгой, хонидые оруулан, малтай. 7 процентнь — моригүй, 23 процентнь оройдоол 1 моритой байһан юм. Зүгөөр ноёд баяшуул олон мянган толгой һүрэг малтай, тоогүй олон адуутай байһан юм.

Заха хизаарнуудай арадуудые «ондоо түрэлтэн» гэһэн үгөөр баһан нэрлэжэ, хаанта засаг тэдэнэй үмэнэ, Россин бүхы ажалша хүнүүдэй үмэнэ шэнги, эрдэм һургуулиин, соёл культурын үүдые нээгдэшэгүйгөөр хаадаг байгаа. 1897 оной тоо бүридхэлэй ёһоор, Эрхүүгэй губерниин буряад хүн зоной дунда оройдоол 5, 13 процентнь, Забайкалиин областьдо — 8,4 процентнь үзэг бэшэг мэдэхэ байгаа. Буряад эхэнэрнүүдэй дунда үзэг бэшэг мэдэхэ хүн үгы шахуу һэн. Революциин урда тээхи Буряад орондо байһан үсөөхэн һургуулинууд нютагай хүн зонһоо суглуулагдаһан жэжэ бэжо зөөриин ашаар хүдэлжэ, тулюур тууган байдалтай байдаг бэлэй. Зүгөөр хаанта засаг церковь болон дасангуудые ехээр дэмжэдэг һэн: юуб гэхэдэ, харанхы, һүзэгшэ хүниие үгэ дуугүй богоол болгоходо бэлэн ха юм. 44 дасан, 15 мянган лама хара мунхаг номнол, һүзэг шүтэлгые тараадаг гуламта байгаа, ажалша арадые харанхы мунхаг байдалда барижа байгаа.

Хүдөө тосхон болон һуурин газарнуудта сагˆ үргэлжэ һүжэрөөгдэжэ байһан үбшэн тахал тухай мэдээсэлнүүд волостиин, уездын засагаархидай тоосоон дотор дүүрэн байгша һэн. Революциин урда тээ бүхы Буряад орондо медицинскэ жэжэхэн долоон эмхи, үсөөхэн тооной врач болон фельдшер байһан юм. Революциин урда тээхи Буряад орондо мянган үхибүүдһээ 600 нь жэл болонгүй үхэдэг байгаа, жэл бүри үбшэн тахал олон мянган хүнүүдые абаашадаг һэн, гэжэ хэлэхэдэ эли болоно.

Ажалша арадай дунда бэлиг талаантай хүнүүд үсөөн бэшэ байгаа. Теэд богоол байдал, харанхы мунхаг, гээгдэнги байһан ушар арадай бэлиг талааниие хосороодог һэн. Хуушан монгол хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн зохёолнууд үргэн ниитэ ажалшадта ойлгосогүй, хүртэшэгүй байһан. Нэгэн адли буряад хэлэн, литература имагтал совет засагай үедэ, буряадай социалис нациин бүридэлтэй хамта бии боложо хүгжэһэн юм. Революциин урда тээ национальна театр, хүгжэм, уран зурагай мэргэжэнги искусство үгы байгаа, мүн ямар нэгэн соёл культурын, эрдэм ухаанай, эмхи зурган гэжэ байгаа-

Жаргал тухай хүсэл эрмэлзэлгэ арадай дунда ходоодо мүндэлэн байгаа, тиин хаанта засагаархидай, нютагай ноёд, баяшуулай урдаһаа ангиин тэмсэлдэ үгытэй ядуу хүнүүдэй бодоһон тухай манай хизаарай түүхэ үсөөн бэшэ хуудаһануудые үлөөгөө. Буряад ороной һэргэн бодоһон ажалша олониитын энэ тэмсэл Ленинэй байгуулһан, хүтэлбэрилһэн большевик партиин оролдосотой эмхидхэлэй хүдэлмэриин ашаар революционно уг зорилготой, хүсэ ехэтэй болоһон юм. Ажалшадай ангиин уг зорилгын ниитэ нэгэн байһан ушар, ангиин дайсадай урдаһаа тэдэнэй хамтын тэмсэл ородуудай, буряадуудай, эвенкнүүдэй, бусад национальностьнууд болон үндэһэ яһатанай түлөөлэгшэдэй хани барисаа байгуулжа бэхижүүлээ. Забайкалида арадай зол жаргалай түлөө тэмсэгшэдые, манай автономито республика эмхидхэгшэд болон байгуулагшадые дурдахадаа, ленинскэ гвардиин тэмсэлшэдтэй, элитэ большевигүүд — Бабушкин, Фрунзе, Постышев, түрүүшын бусад буряад революционернүүдтэй зэргэ большевигүүд — Сахьянова, Ербанов, Ранжуров болон Балтахиновые харанабди. Ойн баярай энэ һайндэртэ бидэндэ зол жаргалтай байдал олгожо үгэһэн, социалис Буряад ороной үндэһэ һуурииие табиһан коммунистнууд - ленинецүүдтэ, интернационалистнуудта бүгэдэ арадай баяр хүргэнэбди.

Экономическа болон оюун ухаанай талаар һэргэн мүндэлһөөрөө Буряад орон Октябриин революцида, партиин ленинскэ национальна политикада уялгатай юм. Коммунис парти, Совет засаг Россин бүхы арадуудай — багашье ехэшье — угай һанал бодолые, хүсэл эрмэлзэлые бэелүүлхын түлөө оролдоо һэн. Революциин илаһанай һүүлээр түрүүшынгээ алхам хэхэдээ, парти орон дотороо национальна байгуулалтын ленинскэ үзэл бодолые бэелүүлжэ эхилээ бэлэй. «Ажалшадта эрхэ сүлөө олгохо гээшэ, — гэжэ Владимир Ильич хэлээ һэн, — нэн түрүүн мүлжэлгэтэ байдалһаа, социальна, политическэ болон национальна дарлалтаһаа, харанхы мунхаг байдалһаа, сүлөөрхэ гэһэн удхатай юм.» Иимэ эрхэ сүлөө болбол бүхы наци болон үндэһэ яһатанай бодото адли тэгшэ эрхые ниитын байгуулалтын үндэһэ һуури болгодог имагтал социализмын орондо олгогдохо ёһотой. Совет правительствын тунхаглаһан «Россин арадуудай эрхэ сүлөөгэй декларации» дотор Россин арадуудай бүрин адли тэгшэ эрхэтэй, бэеэ даанхай байлга, национальна талаараа булюу гү, али хизаарлагданги байха ямаршье ушарые болюулха гэжэ соносхогдоо һэн. Манай партиин ленинскэ программые бэедээ нэбтэрүүлһэн энэ деклараци хэлбэришэгүйгөөр бэелүүлэгдэжэ байгаа.

Национальна заха хизаар газарта манай партиин үзэгдөөгүй ехэ эршэ хүсэтэйгөөр, оролдосотойгоор бэелүүлжэ эхилһэн түрүүшын зорилгонууд гэбэл, үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые хүгжөөхэ, национальностьнуудай бодото дээрээ адли тэгшэ бэшэ байха ушарые усадхаха, тэдэнэй ажаһуудалай социальна, культурна хэмжээень дээшэлүүлхэ ябадал болоно.

Алас-Дурна зүгтэ интервентнүүд болон сагаан гвардеецнүүдтэй шэрүүн шанга дайн боложо байгаа, харин сүлөөлэгдэһэн Зүүн-Сибириин, тэрэ тоодо Буряад ороной, газар дээрэ залуу Совет засаг дайгаар һандаргагдаһан ажахые һэргээн бодхоохо талаар, үзэг бэшэг мэдэхэгүй ябадалые усадхаха, национальна-культурна байгуулалтые ябуулха талаар туйлай ехэ хүдэлмэри дэлгэрүүлээ һэн. Граждан дайнай түлэг боложо байхада, Ленинэй, партиин Центральна Комитедэй, Совет правительствын бүхы анхаралай гүрэнэй шухала асуудалнуудта хандуулагдаад байхада, 1920 оной октябрьда ЦК-гай Политбюро Ленинэй бэшэһэн «Зүүн зүгэй арадуудай ажаһуудаг нютагуудта РКП-(б)-гэй бэелүүлхэ зорилгонууд тухай» тогтоолой проектые баталан абаа һэн.

«Автономито эмхи зургаануудтай үшөө болоодүй зүүн зүгэй национальностьнуудта, түбхын түрүүн хальмагууд болон буряад-монголнуудта тэндэхи байдалда тааруу ёһо гуримаар автономи бэелүүлгые шухала гэжэ мэдэрхэ», — гээд, энэ тогтоол дотор заагдаһан юм.

Энэ шиидхэбэриин ёһоор, РСФСР-тэ, мүн тэрэ үедэ байһан Дальневосточно республикада буряад автономно областьнууд байгуулагдаа һэн.

1921 оной ноябрьда РСФСР-эй ажалша буряадуудай учредительнэ съезд зарлагдаа. Съездын баталан абаһан хандалга дотор иигэжэ хэлэгдэнэ: «Манай үмэнэ культурна, экономическа, политическэ хүгжэлтын шэнэ, сүлөөтэй, һайн һайхан ажаһуудалдаа зол жаргал байгуулха үргэн ехэ арга боломжо, холын хараа нээгдэбэ».

Алас-Дурнын интервентнүүдһээ Улаан армиин, партизануудай нэгэдэмэл хүсэнүүдэй бүрин сэбэрлээд, Дальневосточно буферна республикын усадхагдаад байхада, РСФСР-эй, мүн урдын ДВР-гэй буряад областьнуудые нэгэдүүлхэ эрхэ нүхэсэл байгуулагдаа һэн. 1923 оной майн 30-да ВЦИК-эй Президиум Буряадай АССР-ые байгуулха тухай тогтоол абаа.

Манай республикын 50 жэлэй замые эрьен хараха зуураа, бидэнэр иимэ асуудал өөһэдтөө табинабди: ажаһуудалай бүхы һалбаринуудта — экономическа, социальна, культурна талаар үндэһэн хубилалтануудые иимэ түргөөр туйлаха хэрэгтэнь юун туһалаа гээшэб?

Манай партиин Центральна Комитедэй, Совет правительствын туйлай ехэ, саг үргэлжын, бүхы талын туһаламжа болон оролдолго, хүдэлмэришэд, таряашад болон интеллигенциин — шэнэ социалис Буряадай ээдэй шэн габьяата ажал, совет ороной арадуудай хани барисаан, харилсан туһалалсалга — энэл даа экономикын ба соёл культурын хүгжэлтэдэ туйлаһан манай амжалтын, гээгдэнги хизаар байһан Буряад оронние түрүү социалис республика болгоһоной үндэһэ һууринь.

Зарим тэды баримтануудые дурдахыемни зүбшөөгыт.

Буряадай партийна организациин хүдэлмэри тухай тогтоол партиин Центральна Комитет 1929 оной майда абаа һэн. Энэ тогтоол дотор малша буряадуудые нүүдэл, нүүдэл шахуу байдалһаа һууриһан байдаг байдалда оруулха, промышленна гуламтануудые байгуулха талаар, залуу республикада соёл культура, арадай гэгээрэл хүгжөөхэ талаар тодорхой хэмжээнүүд хараалагдаһан юм. Союзай правительство Буряад ороной бүхы тарьяаша ажахынуудай 36,6 процентые налог ашалгаһаа сүлөөлөө. Элүүрые хамгаалха, гэгээрэл болон соёл культурые хүгжөөлгэдэ һомологдоһон мүнгэ зөөри жэл бүри эрид ехэ боложо байгаа. Национальна кадрнуудые бэлдэхын тула гурбан техникум, хэдэн рабфак нээгдээ.

Союзна удха шанартай томо промышленность республика дотор байгуулагдажа, түсэбтэ нэгэдэхи табан жэл тэмдэглэгдээ һэн. Гушаад онуудаар Улаан-Үдын мехстеклозавод, мяханай комбинат, паровоз-вагон заһабарилгын заводой барилга дэлгэрээ, удаадахи жэлнүүдтэ — Джидокомбинат, авиационно завод, бусад предприятинуудай барилга эхилээ. Эдэ жэлнүүдэй туршада мүн нютагай промышленностиин предприятинууд түргөөр баригдажа байгаа. Партиин Центральна Комитет, Совет правительство эдэ барилгануудта саг үргэлжын анхарал хандуулна. Тиигэжэ СССР-эй ажалай ба оборонын совет 1932 оной октябрьда Улаан-Үдын паровоз-вагон заһабарилгын заводой барилгын болзор ба хангагдаса тухай тусхай тогтоол абаа. Заводой соцгородогой гансахан гэр байра, культурно - ажаһуудалай эмхи зургаануудые барилгада правительство 1933 оной финансова жэлдэ 27 миллион 500 мянган түхэриг гаргажа үгөө һэн. ЦК-гай, правительствын заабаряар Буряад ороной шэнэ барилгануудта барилгын техникэ, материал, промышленна түхеэрэлгэ Москваһаа, Ленинградһаа, Харьковһаа, мүн бусад городуудһаа эльгээгдэжэ байгаа, мэргэжэлтэй хүдэлмэришэдэй, инженернүүд болон техничүүдэй кадрнууд ерээ.

1931 оной майда партиин ЦК Буряад ороной культурна эрилтэнүүд тухай тогтоол абаа. Интеллигенциин кадрнуудые бэлдэхэ, һургуули болон клубуудые олон болгохо, национальна искусство болон литература хүгжөөхэ талаар республикада бүхы талын туһаламжа хүргэхэ гэжэ энэ тогтоолоор хараалагдаа. Буряадта зорюулан, ороной дээдэ һургуулинуудта мэргэжэлтэдые бэлдэхэ хэрэг эмхидхэгдээ, тиихэдэ республика дотор дээдэ ба дунда һургуулинууд нээгдээ һэн. 1932 ондо Буряад орондо 14 техникум хүдэлжэ байгаа. 1932 ондо багшанарай ба агрозоотехническэ хоёр институт нээгдээ, комвузай һуури дээрэ дээдэ хүдөө ажахын коммунис һургуули байгуулагдаа, түрүүшын хүгжэмэй-драматическа театр, искусствануудай техникум нээгдээ.

Буряад орондо арадай ажахые, культурна байгуулалтые хүгжөөхэ хэмжээ ябуулганууд тухай 1935 оной июньдэ абтаһан тогтоол дотороо партиин ЦК, правительство республикын экономико болон соёл культурые түргөөр хүгжөөхын тула тодорхой хэмжээнүүдые дахинаа хараална. Хүдөө ажахыда олон машина, шанартай үрэһэн, үүлтэртэ мал үгтөө. Мүн гэр байрын барилгада, культурна байгуулалтада горитойхон зөөри табигдаһан юм.

1937 оной июньдэ партиин ЦК, СССР-эй Арадай Комиссарнарай Совет тусхай тогтоолоороо республикын колхозуудта, хүдөөгэй ажалшадта нэмэлтэ хүнгэлэлтэнүүдые тогтооно.

Гансахан эдэ баримтанууд болбол манай республикын экономико болон соёл культурые бүхы талаарнь хүгжөөхэ гэжэ Центральна Комитедэй, Совет правительствын саг үргэлжын, бодото эсэгэ ёһоной анхарал оролдолго гаргажа байһыень гэршэлжэ үгэнэ.

Экономико болон соёл культураяа хүгжөөхэ хэрэгтэнь республикада РСФСР-эй олон область, хизаар болон республиканууудай, бусад союзна республиканууудай аха дүү ёһоной, үнэн сэхэ туһаламжа хүргэһэниие Буряад ороной ажалшад һайнаар ойлгоно, хэзээдэшье мартахагүй. Домоголон хэлэбэл, ургахынь, хүгжэхынь тула залуу республикые эбтэй эетэй ехэ бүлын олон мянган уран гар дэмжэжэ байгаа. Аха дүүгэй, үнэн зүрхэнэй хани барисаагаар республикын холбогдоогүй промышленна түб гэжэ орон доторнай үгы ха. Буряад орондо коллективизациин эхилхэдэ, Ленинград 25 мянгатанай отрядай дундаһаа 100 хүдэлмэришэд - коммунистнуудые манайда эльгээгээ һэн. Верхнеудинск хотодо эхилһэн ороной зүүн зүгтэхи томо паровоз-вагон заһабарилгын заводой барилга тухай һураг суугай орон дотор тарахада, ороной олон областьнуудһаа партиин, комсомолой путевкоор һайн дуратай олон мянган габшагайшуул манайда ерээ һэн. Гансахан 1932 оной июньһээ сентябрь хүрэтэр ороной центральна областьнуудһаа 420 инженер, техник, мэргэжэлтэй 4418 хүдэлмэришэд ерээ. Турксибэй барилгые хүтэлбэрилжэ байһан ехэ эмхидхэлшэ С. М. Иванов толгойтой Туркестано-Сибириин түмэр харгын барилгашадай ехэ отряд энэ завод барилсахые хүсэһэн байгаа. Энэ хүн заводой барилгын начальник болоһон юм.

Буряадай барилганууд дээрэ ороной олон городуудай олон мянган түлөөлэгшэд хүдэлөө. Түрүүшын предприятинуудые ашаглалгада үгэхэтэй сасуу манайда Москва, Ленинград, Харьков, Свердловск болон бусад городуудһаа мэргэжэл ехэтэй олон тоото хүдэлмэришэд инженернүүд болон технигүүд дахин ерээ. Зэдын вольфрам-молибденэй комбинадай газар дорохи түрүүшын малталгые Донбассай болон Кузбассай шахтернууд хэһэн юм. Тэдэнэй дунда ородууд, украинецууд, белорусууд байлсаа. Тэдэнэй олонхид Захааминай байгаалида, хүнүүдтэ дурлажа, шэнэ Закаменск городто ажаһуухаар үлөө һэн.

Иимэ аха дүүгэй туһаламжын удха шанар промышленна түб газарнуудай түлөөлэгшэдэй хубиин ажалаар хизаарлагданагүй. Тэдэнэй оруулһан хубитань ехэ. Юуб гэхэдэ, буряад нютагуудай, ород, дэрээбэнгүүдэй хүбүүд, басагад, үсэгэлдэрэй малшад, тарьяашад тэдэнтэй суг хамта хүдэлөө, тэдэнһээ һургаал, дүршэл абаа. Республикада ерэһэн үнинэй хүдэлмэришэд, инженернүүд, технигүүд техническэ һуралсалай курса болон кружогуудые хүтэлөө, дүршэлдөө залуушуулые һургаа. Тэдэнэр ороной хүдэлмэришэн ангиин эмхидэл болон революционно заншалые, эрдэм болон дүй дүршэлые асараа һэн. Тэдэнэй туһаламжаар республикын хүдэлмэришэн анги байгуулагдаа, национальна техническэ интеллигенци һураа, хүмүүжүүлэгдээ.

Энэ зал соо Свердловско комсомолой түлөөлэгшэдэй нэгэн — Борис Захарович Поздеев байна. 1935 ондо ВЛКСМ-эй ЦК-гай путевкоор ЛВРЗ-гэй барилгада ерээд, тэрэ заводтоо хүдэлхөөр үлэжэ, гайхамшагта мастер, эрхим станочник, новатор болотороо ургаа. Заводто дүшэн жэлэй туршада хүдэлхэ зууураа, тэрэ токариин мэргэжэлдэ олон зуун буряад, ород хүбүүдые һургаа.

Эхэ оромнай Борис Захарович Поздеевые Социалис Ажалай Геройн Алтан одоор шагнаа. Республикын ажалшад тэрэниие СССР-эй Верховно Соведэй депутадаар һунгаа. Партиин, комсомолой уряалаар тэрэ сагта республикадамнай ерэһэн Борис Захарович Поздеев, Евгений Григорьевич Курочкин, Марк Антонович Чернышёв болон бусад кадрова хүдэлмэришэд шэнги иимэ хүнүүд Буряадай олон хүдэлмэришэдые һургаа. Мүнөө республикамнай эдэ хүнүүдээрээ омогорходог юм.

Манай республикын ажалшадта ехэ мэтэ һанагдагша манай социалис Эхэ ороной ниислэл хотын аша туһыень бидэнэр онсо сэгнэжэ, Москвада мүнөөдэр баяр баясхалан хүргэнэбди. Ажалшадай депутадуудай Москвагай Совет Буряадай АССР-эй тогтоһон сагһаа хойшо хэдэн жэлэй туршада республикадамнай шефскэ туһаламжа хүргэжэ байһан юм. Эхэ оронойм ниислэл хото дүршэл шадабари ехэтэй мэргэжэлтэдые, һургуулиин болон клубуудай түхеэрэлгэнүүдые, кино гаргадаг аппарадуудые, хүдөө ажахын техникэ болон бусад зүйлнүүдые залуу республикада эльгээгшэ һэн. Оронойм най бусад промышленна болон соёлой түбүүдтэ адли, Москвагай дэмжэлгэ ба туһаламжа республикымнай экономико болон соёлой хүгжэлтые хурдадхаһан байха юм. Совет культурын элитэ ажал ябуулагшад — композиторнууд Фролов, Книппер, хореограф Моисеев, режиссер Туманов болон бусад Буряад ороной творческо хүдэлмэрилэгшэдтэ түрүүшын хүгжэмэй зохёолнуудые, театрай зүжэгүүдые бии болгоходонь туһалһан байна. Совет гайхамшагта уран зурааша Жуков, Герасимов болон бусад республика дотор урлан зуралгын искусство хүгжөөлгэдэ хабаадаһан, уран зураашадтамнай мэргэжэлээ дээшэлүүлхэдэнь туһалаа. Совет мэдээжэ уран зохёолшод Георгий Марков, Александр Фадеев, Михаил Светлов, Сергей Михалков, Леонид Соболев болон бусад олон нүхэд буряад литературые бии болгоходо, тэрэниие хүгжөөхэдэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаһан, манай олон зохёолшодой номуудые ород хэлэн дээрэ оршуулһан байха юм. Буряадай соёлой бүхы ажал ябуулагшад ородой мэдээжэ советскэ искусство болон литературын мэргэжэлтэдтэ һуража гараа гэжэ хэлэхэдэ заахашье үлүүдэхэгүй.

Ойн баярай эдэ үдэрнүүдтэ республикымнай ажалшад аха дүүгэй туһаламжа, дэмжэлгэ хүргэһэнэйнь түлөө совет ороной бүхы арадта, нэн түрүүн агууехэ ород арадта гүнзэгы ехэ баясхалан хүргэнэ, интернационализмын болон совет патриотизмын ленинскэ ёһо гуримда хэтэ мүнхэдөө үнэн сэхэ байха байһанаа найдуулна.

Нүхэдүүд!

Бүри дайнай урда тээхи 1940 ондо Буряад оромнай олон һалбаритай, хүгжэнги промышленностьтай хизаар болоод байгаа. Зүгөөр дайнай һүүлэй жэлнүүдтэ промышленностиин хүгжэлтэ бүри түргэн алхамаар дабшаа. Энэ талаар нэгэ хэды тоо баримтануудые харуулая.

1950 ондо республика дотор үйлэдбэрилэгдэһэн промышленна продукциин юрэнхы хэмжээн 170 миллион түхэригтэ хүрөө. 1970 ондо промышленна продукци үйлэдбэрилгэ бүри миллиард түхэригһөө үлүү гараад байгаа. Байгша ондо промышленностьмнай 1 миллиард 300 мянган түхэригэй продукци гаргаха байна. Энээн дээрэһээ харахада, гансахан жэлэй туршада промышленна продукциин ургалтын хэмжээн 1950 ондо абтаһан бүхы промышленна үйлэдбэриин хэмжээнһээ үлүү гарана бшуу. 7-дохи, 8-дахи табан жэлэй туршада республика дотор промышленна үйлэдбэриин хэмжээн 2,5 дахинһаа үлүү ехээр ургаһан байна.

Урдань индустриальна түбүүдһээ гадуур байһан республикадамнай мүнөө бүхы абтадаг ниитын продуктнуудай табанай дүрбэн хубиинь промышленность үгэнэ. Мүнөө үеын научно-техническэ хүгжэлтэдэ хабаатай һалбаринууд — машина бүтээлгэ, прибор бүтээлгэ, металл болбосоруулга, руда малталга илангаяа хурданаар һалбарна. Хэрбээ урдань Буряад орондо хадааһанһаа эхилээд, холост хүрэтэр бүхы промышленна зүйлнүүд ондоо тээһээ асарагдадаг байбал, мүнөө Буряад ороной предприятинуудай үйлэдбэрилдэг промышленна зүйлнүүд оронойм най бүхы областьнуудта, мүн хариин хэдэн гүрэнүүдтэ эльгээгдэнэ. Энэмнай ямар продукци гээшэб? Самолёдууд, мүрэн дээгүүр ябадаг суднанууд, электромоторнууд, ашаа үргэхэ кранууд, нарин оньһотой приборнууд болон автомат арга хэрэглэхэ зүйлнүүд, цемент, шифер, ноохон бүд, трикотажна зүйлнүүд, үнгэтэ металлнууд, элдэб минеральна түүхэй эд болоно.

Ороной зүүн талын районуудай экономическа хүсые дээшэлүүлхэ, байгаалиинь баялигые түргэнөөр ашаглаха тухай партиин XXIV съездын Директивэнүүдые бэелүүлжэ байһанай ашаар республикымнай промышленность нютагайнгаа байгаалиин ехэ баялигые хэрэглэн, саашадаа хурданаар хүгжэжэ байна.

Мүнөө үедэ Буряад ороной газар дээрэ 130 гарап ашагта малтамалнуудай, алта, молибден, вольфрам, сайр, туулга, түмэрэй руда болон шулуу нүүрһэ, аппатит, асбест, графит, барилгын элдэб материалнуудай уурхайнууд олдоод, шэнжэлэгдээд байна.

Бүри энэ табан жэлэй туршада Ошурковска аппатидай хэбтэшэ дээрэ горнорудна шэнэ комбинат баригдажа захалхань. Энэмнай арадай ажахын айхабтар ехэ удха шанартай промышленна томо комплекс болохо. Олон зүйлэй металлай олдоһон Озёрно хэбтэшэ дээрэ промышленна ондоо комплекс бүтээхэ проект бэлдэгдэжэ байна. Черемшанска кварцын хэбтэшые түргэнөөр ашаглажа абабал, промышленностиин олохон һалбаринуудта ехэ ашатай туһатай байха юм.

Молибден абаха Орекитканска, хризотил-асбест малтаха Молодежно уурхайнуудые түргэнөөр ашаглахада мүн лэ хойшодоо ехэ туһатай гээшэ.

Юрэдөө республика дотор горнорудна промышленность ехээр хүгжөөгдэхэ, энэмнай манай хизаарай үйлэдбэриин хүсые шэнээр, абарга ехээр хүгжөөхэ байһаниинь элитэ гэжэ сэхэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Экономикоёо саашадань хүгжөөхын, бэхижүүлхын тула хэрэгтэй энергетическэ бааза республика дотор бултанһаа хурданаар байгуулагдажа байна. Буряад орондо түрүүшын электростанци 1933 ондо бии болоһон, тэрэнэй хүсэниинь миил 5,5 мянган киловатт байһан юм гэжэ мүнөөдэр һануулхаар. Харин 1972 ондо республикымнай электростанцинууд бүхыдөө 1 миллиард шахуу киловатт-час электрын элшэ хүсэ гаргаһан байна. Республикымнай үргэн ехэ дайда дээгүүр татагдаһан электрын элшэ хүсэ дамжуулха сеть утаашаа 20 мянга гаран километр болоно. Мүнөө электрын элшэ хүсэ бүхы һуурин газарнуудта оруулагдахаһаа гадна, малай холын байранuудта хүргэгдэнхэй. Мүнөө үедэ Галуута Нуурай нүүрһэнэй һуури дээрэ 1 миллион 200 мянган киловатт хүсэтэй Гусиноозерско шэнэ ГРЭС баригдажа байна. Энэмнай, нүхэдүүд, хоёр Днепрогессэй хүсэтэй болоно бшуу. Гансахан энээгээр республикын экономическа хүсэнүүдэй ургалтые сэгнэжэ болохо байна.

Республика дотор олон тоото хүдэлмэришэн анги — манай омогорхол ба алдар соло — урган гараа. Урдань харанхы мунхаг ябаһан талын зоной үхибүүд, ашанар мүнөө үеын промышленна техникэ хазаарлаад ябана. Ленинэй ордэнто мяханай комбинадай электросварщик, Социалис Ажалай Герой Владимир Иванович Немрчин, модо бэлдэхэ талаар мастер, Социалис Ажалай Герой Алексей Павлович Кудряшов, Социалис Ажалай Герой, токарь Борис Захарович Поздеев, Социалис Ажалай Герой, шахтер Гармажап Дабаевич Тучинов, КПСС-эй XXIV съездын делегат, Социалис Ажалай Герой, нарин сэмбын фабрикын ноохо орёогшо Дарья Касьяновна Тумурова, ЛВРЗ-гэй цехэй начальник, Социалис Ажалай Герой Анисим Николаевич Оширов болон бусад дээдэ гарай мастернуудаараа, зохёон үүсхэгшэдээрээ бидэнэр омогорхонобди. Эдэнэр оюун бэлигтэ ажалай гайхамшагта жэшээ харуулжа ябадаг.

Һүүлэй жэлнүүдтэ республикымнай һургуулинууд болон техническэ мэргэжэлэй һуралсалай училищинууд 40 мянга гаран хүдэлмэришэдые һурган бэлдээ. Эдэмнай манай хүдэлмэришэн ангиин шэнэ халаан, эсэгэдэйнгээ нэрэ солые дээрэ үргэжэ ябана.

Дайнай урда тээхи 1940 ондо республикын арадай ажахыда дээдэ ба дунда эрдэмтэй оройдоо 5 мянган мэргэжэлтэд ажаллажа байгаа. Мүнөө эдэнэрэй тоо 55 мянга гаран болонхой.

Промышленностьда ажалладаг гурбан хүн бүхэнэй нэгэниинь үдэшын һургуулида, техникум гү, али дээдэ һургуулида һуралсана.

Манай хүдэлмэришэн анги, тэрэнэй техническэ интеллигенци промышленна үйлэдбэрилгые саашадань хэлбэришэгүйгөөр хүгжөөхэ, юһэдэхи табан жэлэй түсэбөөр партиин хараалһан даабариие хэрэг дээрэнь бэелүүлхэ байһандань ямаршье һэжэг байхагүй.

Нүхэдүүд!

Республикын байгуулагдаһан сагһаа хойшо хүдөө ажахын хүгжэлтые, тэндэ туйлагдаһан гүнзэгы ехэ хубилалтые тодорхойлон харуулхын тула иимэ тоо баримтануудые дурдая.

1923 ондо — республикын байгуулагдаһан түрүүшын жэлдэ бүхыдөө 134 мянган гектарта тарилга хэгдэһэн байгаа. Байгша ондо тэрэмнай 823 мянган гектарта хүрөө. Ороохото ургамалнуудай тарилга тэрэ үедэ 120 мянган гектар, тэрэ тоодо 16 мянган гектар шэнииисэ таригдаһан юм. Харин мүнөө жэлдэ ороохото ургамалнууд 580 мянган гектарта, тэрэ тоодо 338 мянган гектарта шэниисэ таригданхай. Тэжээлэй ургамалнууд 1923 ондо 4,5 мянган гектар эзэлһэн байбал, мүнөө — 232 мянган гектарта хүрэнхэй. Тиихэдэ эдэ жэлнүүдтэ ургасань гектар бүридэ 1,5—2 дахин ехэ болоһон байна.

1923 ондо республика дотор бүхыдөө 73,5 мянган тонно ороохо тарян абтаһан байгаа. Үнгэрэгшэ 1972 ондо сагай уларилай хэды бирагүй байжа, ургасын зарим хубинь ган гасуурһаа хосороошье һаа, бүхыдөө 441 мянган тонно тарян абтаһан байна. Сагай уларилай һайн жэлдэ абтаһан ороохо тарянай хэмжээн 550—570 мянган тоннодо хүрэдэг.

Малай тоо толгой сасуулбал, мүн лэ һонирхолтой. Эдэ жэлнүүдтэ хонидой тоо 217 мянгаһаа хоёр миллион гаран толгойдо хүрөө гэхэ гү, али 10 дахин тооной олон болоо. Гахайнууд 23-һаа 210 мянгада хүрөө, мүн лэ 10 дахин шахуу олошоро! Урдань республика дотор шубуу үсхэбэрилхэ һалбари гэжэ байгаагүй. Мүнөө хамтын ажахынуудта 2 миллион гаран шубуун тоологдоно. Энэ үедэ мяхан 3 дахин, һүн — 4,5 дахин, ноохон — 15—16 дахин ехэ абтадаг болонхой.

Эдэ тоо, баримтанууд манай хүдөө ажахын үйлэдбэриин эмхидхэлгэдэ ямар ехэ гүнзэгы хубилалта болооб, тэрэниие социалис ёһоор шэнэлэн байгуулха талаар туйлагдаһан ехэ амжалтануудые харуулжа үгэнэ.

Мүнөө республика дотор 78 совхоз, 77 колхоз бии. Эдэнэй тус бүхэниинь томо, ехээр оньһожоруулагдаһан ажахы байха юм. Колхоз, совхозуудта үйлэдбэринь томодхогдожо, тусхай шэглэлтэй болгогдожо, промышленна ёһо гуримаар продукци гаргаха мал ажалай тусхай мэргэжэлэй комплекснууд байгуулагдажа байна.

50 жэлэй урда тээ республикын хүдөө ажахын энергетическэ хүсэниинь тон бирагүй байгаа. Мүнөөдэр республикымнай хүдөө ажахы 1,5 миллион гаран мориной хүсэтэй энергетическэ баазатай болоһон байна. Тэрэнэй техническэ зэбсэгжэлгэнь хурданаар ургана. Гансахан 1972 ондо республикымнай хүдөө ажахы 1028 трактор, 811 автомашина, 558 ороохо хуряаха комбайн, 300 силосэй ногоо хуряаха комбайн болон хүдөө ажахын бусад техникэ абаһан байна.

Үйлэдбэридэ болоһон гүнзэгы ехэ хубилалтануудтай хамта хүдөөгэй зоной ажаһуудалда, ёһо заншалдань, абари зандань, хүнүүдэй ухаан бодолдонь мүн лэ гүнзэгы хубилалтанууд болонхой.

Хойто аймагуудай 10 ажахыһаа бэшэ манай бүхы колхоз болон совхозууд промышленна электрын элшэ хүсэ абана, тиигэжэ үйлэдбэридөө, мүн ажаһуудалдаа электрын хүсэ үргэнөөр хэрэглэхэ аргатай болонхой.

Хүдөө ажахын үйлэдбэридэ элдэб олон мэргэжэлтэй, орёо оньһон машинануудые жолоодохо эрдэмтэй механизаторнууд, зоотехническэ үндэһэ ёһые ойлгоһон һаалишад болон хонишод шиидхэхы үүргэ дүүргэдэг гээшэ.

Хүдөө һуурин, нютагуудай, колхоз болон совхозуудай түб һууринууд гү, али отделенинүүдэй түхэл шарай үндэһөөрөө хубилаа. Хажуу тээшээ найгашаһан орбогор хара гэрнүүдые, һандаршаһан хото хорёое мүнөө хаанашье харахагүйт. Мүнөө сагай хүдөө тосхонуудай шэнжэ түхэлынь — һайнаар баригдаһан томо, һаруул гэрнүүд, шэнэ гэрнүүдээр татагдаһан гудамжанууд боложо, хүнэй сэдьхэл

(Түгэсхэлынь 4-дэхи нюурта).

Нүхэр А. У. МОДОГОЕВОЙ элидхэлэй түгэсхэл

(Түгэсхэл. Эхининь 3-дахи нюурта).

зүрхые баясуулна. Мүнөө хүдөөдэ городой янзаар барин̄ан хэдэн дабхар һуурин гэрнүүдые захаһаа оложо болохо. Зүгөөр иимэ гэрнүүдые түбһэн газарта барихада таагүй байбашье һаань, хойшодоо энэмнай хүдөөгэй түхэл шарайе шэмэглэхэл байха. Мүнөө һуурин газар бүхэндэ тооной интернадтай һургуулинууд, хүүгэдэй саад болон яслинууд, соёлой ордон болон клубууд, медицинскэ эмнэлгын зургаанууд бии. Республикын хүдөөгэй арад зоной 80 процентнь «Орбита» болон ретрансляторай түхеэрэлгын ашаар телевизионно дамжуулга хараха аргатай болонхой.

Хүдөөгэй ажалшадай хүдэлдэлмэриин эрхэ байдал хараа байса хубилаа, тэрэнь промышленна предприятинуудай хүдэлмэришэдэйхидэ бүри дүтэ болоно. Газар тариалангай бүхы хүдэлмэри оньһожоруулагдаа тооной. Олохон ажахынуудай мал ажалда хүнүүдэй хоёр халаан болохо хүдэлхэ арга хэрэглэгдэнэ. Тиигэжэ малшадта саг соогоо амарха, ажаһуудалаа һайжаруулха эрхэ байдал бии болгогдоно.

Тобшоор хэлэхэдэ, хүдөөгэй ажабайдал хото городой байдалтай адлирхуу болохо байнхай.

Ажалай болон ажаһуудалай эрхэ байдалай һайжэрха бүри колхоз, совхозуудай үйлэдбэриин бүхы һалбаринуудта ажалай бүтээсэ дээшэлнэ. Колхоз, совхоз бүхэндэ бүтээсэ ехэтэ ажалай үльгэр жэшээ харуулдаг үйлэдбэриин түрүүшүүл олошорно.

Хүдөө ажахын үйлэдбэриин мастернууд: Социалис Ажалай Геройнууд, һаалишан Надежда Лазаревна Тадвашкина, хонишон Гомбосурун Гончиковна Цыремпилова, механизатор Евлампий Павлович Бутаков, Социалис Ажалай Геройнууд — колхозой түрүүлэгшэнэр Ефим Васильевич Иванов, Жамсо Бальжинимаевич Ванкеев болон бусад олон түрүүшүүлээрээ республикамнай омогорхоно.

Буряад ороной хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд үйлэдбэриингөө бүхы һалбаринуудые хүгжөөхэ, продукци сагүргэлжэ ехээр абадаг болохо талаар бүхы хүсэеэ элсүүлхэ зоригтой. Байгаалимнай баян, үрэжэлтэ нуга тала элбэг, үргэн ехэ бэлшээри, урасхалта гол мүрэн бии. Тиигэбэшье, манай хизаарай сагай уларил бэрхэтэйшэг, зумнай богони, үбэлнай шэмэрүүн, ган гасуур ходо болодог гээшэ. Иимэ эрхэ байдалда агротехникэ наринаар баримталха, хими болон мелиораци түсэбэй ёһоор хэрэглэхэ, газараа һайса уһалха, ороoho тарианай болон ногооной үрэһэ хүсэдөөр бэлдэхэ, малай үүлтэр һайжаруулха, хүдөө ажахын бүхы үйлэдбэриие эрдэмэй үндэһэ һуури дээрэ эмхидхэхэ гээшэ онсо ехэ удха шанартай. Манай хүдөө ажахын хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэд, мэргэжэлтэд болон хүдөө ажахын бүхы хүдэлмэрилэгшэд республикынгаа хүдөө ажахые саашадань хүгжөөхэ юһэдэхи табан жэлэй даабариие хэрэг дээрэнь бэелүүлжэ шадаха байһаниинь дамжаггүй.

Нүхэдүүд!

Үнгэрһэн табин жэлэй туршада соёлой талаар түйлагдаһан амжалтануудаа ёһотоор сэгнэхын тула иимэ баримтануудые харуулая.

1926 ондо Буряад ороной арад зоной 62 процентнь үзэг бэшэг мэдэхэгүй байһан юм. Энээн тухай арад зоной тоо бүридхэлгын дүнгүүд хэлэжэ үгэнэ.

Харин 1929 оной эхээр Буряад ороной хүдөөгэй арад зоной 45 процент гараниинь нүүдэл, үбэлжөөн зуһалан хоёрой хоорондо нүүдэл байдалтай һэн. Хэрбээ гансахан буряад зонииe, илангаяа зүүн районуудайхидые абажа үзэбэл, энэ үедэ арайхан 10 процентнь нүүжэ ябахаяа болиһон юм.

Мүнөө бидэнэр юу харанабибди?

Мүнөөдэр арадай ажахыда хүдэлжэ байһан мянган хүн бүхэнэй 604-ниинь дээдэ ба дунда һургуулитай зон. Республикымнай 27 дээдэ һургуули болон техникумүүдтэ 43 мянга гаран студент һуралсана. Дээдэ һургуулинууд болон техникумүүдые жэл бүри 8 мянга шахуу залуу мэргэжэлтэд дүүргэжэ гарана.

Совет засагай жэлнүүдтэ манай эндэ олон тоото арадай интеллигенци — бэлигтэй эрдэмтэд, инженер болон техничүүд, агрономууд, зоотехничүүд, арадай гэгээрэлэй болон элүүрые хамгаалгын хүдэлмэрилэгшэд, уран зохёолшод, композиторнууд, уран зураашад, артистнар урган гараа. 50 жэлэй урда тээ манай республикын зоной соёл гэгээрэлдэ иимэ ехэ хубилалта болохо юм гэжэ хэнэй һанаанда орооб даа!

Тэрэ гэһээр 50 жэлһээ үлүүхэн саг үнгэрөө. Буряад орондомнай СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделениин филиал байгуулагданхай. Мүнөө энэмнай эрдэм шэнжэлхэ гурбан институдтай, хэдэн бээ даан̄ан таһагууд болон лабораторинуудтай эрдэмэй томо түб болотороо ургаа.

Үнгэрһэн 50 жэлдэ Буряад ороной искусство болон литературын бүрилдэһэн, хүгжэн һалбарһан үе байгаа. Имагтал совет засагай жэлнүүдтэ ажалшан зоной оюун бэлиг бурьялан дэлбэржэ, арадай бэлигтэйшүүл толотон гараа. Эрдэм ба литература, буряадай театр, хүгжэм, урлан харуулха бэлиг шадабаринь өөрын онсо өөрсэ илгаатай, совет арадуудай оюун бэлигэй баялигта толотомо хубинь боложо оронхой.

Манай уран зохёолшод Хоца Намсараев, Жамсо Тумунов, Николай Дамдинов, Африкан Бальбуров, Исай Калашников, Михаил Степанов, Дондок Улзытуев, Дамба Жалсараев болон бусадай зохёолнууд бүхы орон доторхи уншагшадта мэдээжэ болонхой, тэрэнь манай ороной болон социалис оронуудай олохон арадай хэлэн дээрэ оршуулагданхай.

Ороной олохон театрнуудта Буряадай драматургнуудай зүжэгүүд табигдана. Композиторнууд Бау Ямпилов, Жигжит Батуев, Дандар Аюшеев болон бусадай хүгжэмэй зохёолнууд Москвагай, Ленинградай, Свердловскын, Львовой болон ороной бусад городуудай концертын залнуудта гүйсэдхэгдэнэ.

Мүн республикымнай театрнууд болон «Байгал» ансамблиин коллективүүд орон доторoo, хилын саагуур амжалта ехэтэйгээр аяншалдаг. Европо, Ази, Африкын олохон оронуудта манай суута солото артистнууд Лхасаран Линховоин, Лариса Сахьянова, Ким Базарсадаев гэгшэд Буряад ороной искусствын хүгжэлтые элитээр харуулжа ябаа.

Ойн баярай урда тээхи үедэ Буряад ороной литература болон искусствын үдэрнүүд Москва ба Свердловск хотонуудта айхабтар ехэ дэбжэлтэтэйгээр үнгэрөө. Тэдэ үдэрнүүдтэ манай партиин Центральна орган «Правда» иигэжэ бэшээ: «Буряадай уран зохёолшод болон композиторнуудтай, Буряадай Ленинэй ордено оперо ба баледэй театрай мэдээжэ мастернуудтай болон оюун бэлигтэ залуушуултай, профессиональна болон уран һайханай ансамбльтай болоһон мүнөөнэй уулзалга хадаа Буряад ороной искусство болбосорхы хаһадаа ороо, тэрэнь манай ороной бүхы арадуудай соёлой баялигые хүсэлдүүлэн нэмэнэ гэжэ хэлэхэ арга олгобо».

Шүлэг болон поэмэнүүд, рассказууд болон туужанууд, очерк болон повестьнууд, уянгата этюдууд болон эпическэ ехэ зохёолнууд, драматическа зохёолнууд болон оперно зүжэгүүд, дуунай болон симфоническа хүгжэм — иимэл даа манай оюун бэлигтэ интеллигенциин зохёон байгуулжа байһан соёлой баялигайнь мүнөөнэй дэлисэ.

Иигэжэ, нүхэдүүд, совет засагай жэлнүүдтэ республикамнай хүгжэн һалбараа гээшэ. Урдандаа экономическа, политическэ болон соёлой талаар гээгдэжэ ябаһан һаань мүр сараа үлөөгүй! Экономико болон соёлой хүгжэлтые харуулһан бүхы дүнгүүдээрээ Буряад оромнай мүнөөдэр Эхэ оронойнгоо бүхы республиканууд, областьнууд болон хизаарнуудтай нэгэ зэргэдэ жагсана.

Имэл даа Коммунис партиимнай, тэрэнэй Центральна Комитедэй ленинскэ сэсэн мэргэн национальна политикын гайхамшагта аша үрэ, манай агуусхэ социалис Эхэ ороной арадуудай аха дүүгэй хани барисаагай аша үрэ.

Манай арадай поэт Николай Дамдинов энэ талаар тон зүб шүлэглэһэн байна:

Эхэ оромни гэхэдээ,
гансал Байгалаа,
Бархан уулаяа хэлээд
дүүрэнэ бэшэб—
энэ үгөөрөө нарата совет
байдалаа,
арадуудайнгаа хани
барисаае нэрлэгшэб.
Халуун хаһа соо хани
барисаамнай шэрээгдээ,
шэнэ ёһоной таһаршагүй
нүхэсэл.

Нүхэдүүд!

Ойн баярай һайндэрые тэмдэглэхэ эгээн һайн ёһо заншал хадаа бүхы анхаралаа шиидхэгдээгүй асуудалнуудта элсүүлхэ хэрэгтэй гэжэ Владимир Ильич Ленин маанадые һургадаг бэлэй. Буряад ороной хүдэлмэришэд, колхознигууд, интеллигенци ленинскэ энэ захяа заабариие һанаандаа хадуужа, республикынгаа ойн баярые ажалай амжалтануудаар угтахын түлөө тэмсэжэ, табан жэлэй шиидхэхы гурбадахи жэлдэ ехэ, һайн шанартай продукци гаргаша багатайгаар абаха гэһэн бүгэдэ арадай социалис мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр оролсоһон байгаа.

5 жэлэй түсэбэй гурбадахи жэлдэ абаһан социалис уялгануудаа, мүн ойн баярай социалис мүрысөөндэ абаһан уялгаяа республикымнай ажалшад амжалтатайгаар дүүргэжэ байна гэжэ баярай энэ заседанида хабаадагшадта элидхэхэ байнаб. Промышленностиин хүдэлмэрилэгшэд 5 жэлэй түрүүшын хоёр жэлдэ, 1970 онойхитой сасуулхада, 30 процент ехэ продукци үйлэдбэрилөө. Энэмнай 5 жэлэй түсэбөөр хараалагдаһанда орходоо бүри ехэ ургалта болоно. Промышленна продукци үйлэдбэрилхэ, худалдаха хахад жэлэй түсэб болзорһоо урид, июниин 28-да дүүргэгдээ. Социалис мүрысөөндэ эгээн ехэ амжалтануудые Ленинэй ордено мяха-консервын комбинадай, Ажалай Улаан Тугай ордено авиационно заводой, «Хүндэлэлэй Тэмдэг» ордено «Электромашина» заводой, Буряадай АССР-эй 25 жэлэй ойн нэрэмжэтэ нарин сэмбын фабрикын коммунис ажалай коллектив, Тимлюйн цементын заводой болон бусад хэдэн предприятинуудай коллективүүд түйлажа гараа.

Республикымнай хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд сагай уларилай бэрхэшээлнүүдые дабан гаража, хабарай тарилгые агротехническэ эрхим болзорто, һайн шанартайгаар үнгэргөөд, баян ургасын түлөө оролдосотойгоор тэмсэжэ б а й н а. Мал ажалай продуктнуудые абаха, гүрэндэ худалдаха хахад жэлэй түсэб амжалтатайгаар дүүргэгдээ. Гүрэндэ мал ажалай продуктнуудые худалдаха хахад жэлэй түсэб мяхаар 136 процент, һүөөр — 104 процент, үндэгөөр — 118, ноохоор — 182 процент бэелүүлэгдээ. Түсэбһөө үлүү 5 мянга гаран тонно мяхан, 2 мянган тонно һүн, 7 миллион шахуу үндэгэн, 7 мянган центнерһээ үлүү ноохон бэлэдхэлэй пунктнуудта тушаагдаа.

Ороoho тарияа болон тэжээл элбэгээр абахын түлөө тэмсэжэ, республикымнай колхоз, совхозууд ойрын хоёр гурбан жэлэй туршада адагынь 100 мянган гектар шэнэ газар ашаглаха. Тэрэ тоодо байгша ондо 50 мянган гектар шэнэ ба боро газар элдүүрилгэдэ оруулха байна.

Ойн баярай энэ заседаниин трибуна дээрэһээ республикынгаа 50 жэлэй ойе нэрэтэй түрэтэйгөөр угтаха бүгэдэ арадай социалис мүрысөөндэ түйлагдаһан амжалтануудайнь түлөө хүдэлмэришэдые, колхознигуудые, хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдые, манай арадай интеллигенциие, экономико болон культурын бүхы һалбаринуудай хүдэлмэрилэгшэдые үнэн сэдьхэлһээ амаршалхыемни зүбшөөгыт, нүхэдүүд.

Гэхэтэй хамта манай хүдэлмэридэ дутагдалнууд, хэрэглэгдээгүй арга боломжонууд ехэ бии гэжэ бидэнэр һайса мэдэнэбди.

Республикын зарим промышленна предприятинуудта научно-техническэ түйлалтануудые хурдадхаха, тэрэнэй ашаар ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ гэһэн партиин XXIV съездын Директивэнүүд үшөөл хангалтагүйгөөр бэелүүлэгдэнэ. Үйлэдбэриин талмай, түхеэрэлгэнүүд ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэгдэжэ шадагданагүй.

Манай республика дотор барилга ехээр хэгдэнэ. Илангаяа энэ юһэдэхи табан жэлэй туршада үйлэдбэриин болон культурна ажаһуудалай барилгануудай хэмжээн эрид ургаа. Мүнөө жэлдэ манай барилгашад үдэртөө миллион түхэригэй барилга хэхэ зэргэтэй. Иимэ ехэ барилгые манай барилгашад бүтээжэ шадаха аргатай. Барилгын эмхи зургаануудта бэрхэ хүдэлмэришэд урган гараа, тэдэнэр хүсэ ехэтэ техникээр хангагданхай. Тиигэбэшье, капитальна барилгада дутагдалнууд үшөөл олон.

Манай барилгашад барилгынгаа техникые һайнаар ашаглаха, хүдэлмэриингөө хүсэ, хэрэгсэлые олон барилганuудта тараажархингүйн, барилгын шанарые һайжаруулхын түлөө оролдохо ушартай.

Колхоз болон совхозуудай хүдэлмэрилэгшэд мүнөө үедэ гол хүсэеэ тэжээл эмхитэйгээр бэлдэхэ, тарья хураалгадаа нарин һайнаар бэлдэхэ хэрэгтэ зорюулха уялгатай. Байгша ондо бидэнэр мал ажалаа хүсэдөөр хангаха бүдүүн, шэмэтэ тэжээл болон тарья талханай зүйл бэлдэхэжэ, мяха, һүн, ноohо бүри ехээр абаха, бүхы түрэлэй малай тоо толгой олошоруулха арга олгохо ёһотойбди.

Промышленностиин, хүдөө ажахын, соёлой бүхы һалбаринуудай хүдэлмэрилэгшэд парти болон правительствынгаа манай ажалые үндэрөөр сэгнэһэндэнь урмашажа, партийна организацинуудай хүтэлбэри доро ябажа, республикынгаа урда табигдаһан ехэшье, орёошье зорилгонуудые амжалтатайгаар шиидхэхэ хэрэгтэ бүхы хүсэеэ элсүүлжэ, табан жэлэй шиидхэхы гурбадахи жэлэй түсэбтэ даабариие амжалтатайгаар бэелүүлхэ байһандань найданабди.

Нүхэдүүд!

Эдэ үдэрнүүдтэ Буряад ороной ажалшад партиин Центральна Комитедэй Генеральна секретарь Л. И. Брежневэй Америкын Холбоото Ш т а д у у д т а болон Францида ошожо е р э һ э н д ү н г ү ү дые олон зоной хабаадалгатай митингнүүд дээрэ һайшаагдажа байна. Бүхы совет арадтал адли, манай республикын ажалшад партиингаа дотоодын болон гадаадын политикые, эб найрамдал болон арадуудай аюулгүй байдалые хангаха талаар партиин Центральна Комитедэй болон Политбюрогой ажал ябуулгые халуунаар дэмжэнэ. Партиин XXIV съездын хараалһан эб найрамдалай Программые бэелүүлхын түлөө ЦК-гай Политбюро, Леонид Ильич Брежнев өөрөө үсэд шангаар, аша үрэтэйгөөр оролдожо, хүн бүхэниие баярлуулна, социалис Эхэ оронойнгоо хүсэ шадалые бэхижүүлхын түлөө ажалай шэнэ амжалтада зоригжуулна.

Нүхэдүүд!

Хүгжэн һалбарһан Буряад ороной арадуудай, Эхэ ороной урдын заха хизаарай арадуудтал адли, зол хубииень агуухэ Ленин заaһан, тэдэниие Советскэ Союзай алдарта Коммунис парти энэ замаар хүтэлбэрилнэ. Мүнөөдэр бидэнэр бүхы ухаан бодолоо, урма зоригоо Ленинэй партида хандуулнабди. Түрэл партидаа үнэн зүрхэнэй баяр баясхалангай үгөөр ханданабди.

Манай баярай заседани дээрэ хэдэн үеын совет хүнүүдэй түлөөлэгшэд хабаадана. Бидэнэр ахамад үетэниие, ленинскэ партиин зэргэдэ ябажа тэмсэһэн, ажаллаһан, илалта түйлаһан хүнүүдые харанабди.

Хуушан большевик гвардиин түлөөлэгшэдые халуунаар амаршалхыемни, тэдэниие гүн сэдьхэлһээ хүндэлжэ, аша туһа хэһыень сэгнэхыемни зүбшөөгыт, нүхэдүүд!

Эндэ хүдэлмэришэн ангиин болон колхозно тарияшадай, манай арадай интеллигенциин, эрэлхэг зоригто совет Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй, манай алдарта залуушуулай түлөөлэгшэд байлсана.

Нүхэдүүд, та бүгэдые, танай үмэнэһөө республикынгаа бүхы ажалшадые алтан ойгоор амаршалхыемни зүбшөөгыт!

Агуухэ Советскэ Союзай арадуудай хэлбэришэгүй хани барисаан — коммунис байгуулалтын амжалтануудай эшэ үндэһэн — бүри бэхижэг лэ!

Совет арадай бүхы илалтануудые эмхидхэгшэ, удхаридагша Ленинскэ Коммунис парти мандаха болтогой!

Хүн түрэлтэнэй гэгээн гэрэлтэ ерээдүй — коммунизм мандаха болтогой!

(Нүхэр А. У. Модогоевой элидхэл нэгэнтэ бэшэ альга ташалгаар угтагдаа).

МНРП-гэй ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь, МНР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Ю. ЦЕДЕНБАЛАЙ хэлэһэн үгэ

Хүндэтэ нүхэдүүд!

Монголой Арадай Революционно партиин, Монголой Арадай Республикын правительствын болон монгол арадай зүгһөө Совет Буряад ороной бүхы коммунистнүүдые, ажалшадые Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын байгуулагдаһаар алдарта 50 жэлэй гэрэлтэ ехэ һайндэрөөрнь үнэн зүрхэнһөө, тон халуунаар амаршалхыемни зүбшөөгыт.

Бидэ, Монголой Арадай Республикын түлөөлэгшэд, Буряадай АССР-эй 50 жэлэй ойн һайндэрлэлгэдэ хабаадалсажа байхадаа, айхабтар ехэ хүндэлэлгэ гэжэ тоолонобди. КПСС-эй Буряадай областной комитедтэ, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ, Министрнүүдэй Соведтэ энэ гайхамшагта һайндэртэ хабаадалсахыемнай маанадые уриһанайнь түлөө бүхы сэдьхэлэй баясхалан хүргэнэбди.

Совет Буряад ороной байгуулагдаһанһаа хойшо 50 жэлэй ойн тэмдэглэгдэжэ байһан ушарые арадуудай ленинскэ хани барисаанай бодото һайндэр гэжэ тоолонобди. Энэмнай арадуудай интернациональна холбоо барисаанай, сүлөөтэ арадуудай аха дүүгэй, агуухэ Совет ороной тэгшэ эрхэтэ арадуудай һайндэр мүн. Советскэ Союзай Коммунис партиин бэелүүлдэг сэсэн мэргэн национальна политикын илан мандаһанай толотомо гэршэ болоно. Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын бии болгогдоһон ушар ажалша буряад зоной хуби заяанда шиидхэхы хубилалта оруулжа, тэдэниие Советскэ Союзай олонациональна арадуудай бүлэ соо шэнэ байдалда жарган ажаһууха үргэн арга боломжо нээжэ үгөө.

Буряадай ажалшад национальна болон социальна дарлалтаһаа һалажа, өөһэдынгөө хуби заяае шиидхэхэ ёһотой ээдынь болоод, СССР-эй бүридэл соо автономито бүрин эрхэтэй, национальна өөрын гүрэн түрэтэй болоо. Мүн энээнтэй хамта өөрынгөө агуухэ Эхэ ороной бүхы арадуудтай хамта социалис общество байгуулха, Агуухэ Октябриин түйлалтануудые империалис эзэрхэг түрэмхэйшүүлэй хархис добтолгоһоо хамгаалха тэмсэлдэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаа.

Социализмын зохёон байгуулхы агуухэ хүсэнэй, алдарта ленинскэ парти — КПСС-эй мэргэн хүтэлбэрилгын, Буряадай АССР-эй ажалшадай шэн зоригто ажалай оролдолгын, Советскэ Союзай бүхы арадуудай аха дүүгэй туһаламжын, аша үрэ ехэтэ харилсаа холбооной ашаар Буряад орон түүхэтэ богонихон болзор соо капитализмын шатые алад гаража, социализмда орохо аргатай болоо. Урдань хаанта Россиин эгээл гээгдэнги заха хизаар байһан Буряад орон Совет засагай жэлнүүдтэ һалбаран хүгжэжэ байгаа социалис байгуулалтатай республиканuудай нэгэн болонхой. Эндэ мүнөө үеын промышленна үйлэдбэрилгэ, оньһожоруулагдаһан томо хүдөө ажахы хурдан түргэнөөр хүгжэжэ байна. Ажалшадайнь материальна болон культурна ажаһуудал жэлһээ жэлдэ һайжарна.

Мүнөөдэр Совет Буряад орон өөрынгөө 50 жэлэй ойе тэмдэглэжэ байхадаа, шэнэдхэн хубилагдаһан хүгжэн һалбаржа байгаа республика байһанаа эли тодоор харуулба. Тэрэ өөрынгөө түйлалтануудаар, бэелүүлжэ байгаа һайн һайхан хэрэгүүдээр коммунис общество байгуулхын, эб найрамдалай илан мандахын, эрхэ сүлөөгэй, социальна хүгжэлтэ дэбжэлтын түлөө СССР-эй аха дүү арадуудай хамтын тэмсэлдэ өөһэдынгөө хубитые оруулна. Шэнэ общество байгуулхын түлөө тэмсэлдэ оруулһан хубитынгаа түлөө Буряадай АССР мүнөө Октябриин революциин орденоор шагнагдаба. Буряадай бүхы ажалшадые гүрэн түрын энэ ехэ хайра шагналда хүртэһэнтэйнь дашарамдуулан, үнэн зүрхэнһөө амаршалаад, республикынгаа ажахын болон соёл культурын байгуулалтада үшөө ехэ шэнэ амжалтануудые түйлахыень хүсэнэб.

Алдарта Коммунис партиин хүтэлбэри доро Совет Буряад ороной ажалшадай түйлаһан гайхамшатта амжалтануудта МНР-эй коммунистнууд, бүхы ажалшад халуун зүрхэнһөө баясана. Агуухэ Советскэ Союзай арадуудай аха дүүгэй бүлэ соо коммунис общество байгуулха хэрэгтэ шэнэ, бүри ехэ амжалта түйлахыень бүхы сэдьхэлһээ хүсэнэбди.

Нүхэдүүд! Дэлхэй дээрэ түрүүшын социалис гүрэн — Советскэ Союзай аха дүүгэй туһаламжа дэмжэлгын ашаар монгол арад феодализмһаа капитализмын шатые алад гаран социализмда орохо түүхэтэ замые гаталжа, өөрынгөө эрхэ сүлөө, национальна бээе даанхай байдалые олоһон, бэхижүүлэн тогтооһон байна. Тэрэ гэһээр 52 жэлэй туршада эрхэ сүлөөтэй, жаргалтай һайхан ажаһууна. Мүнөө манай орондо социализм байгуулгые дүүргэхэ гэһэн МНРП-гэй табиһан программые хүсэндэнь хүргэхын түлөө арад зомнай бүхы хүсэ шадалаа, эрмэлзэлээ зорюулна.

Хэнэйшье мэдэһээр Советскэ Союз социальна эгээл орёо бэрхэ асуудал болохо национальна асуудалые дэлхэй дээрэ түрүүлэн амжалтатайгаар шиидхэ. Энээнэй ашаар арадуудайнгаа адли тэгшэ байдал үнэхөөрөө хангаһан, эбдэршэгүй хани барисаа, аха дүүгэй харилсаа хангаһан, экономическа болон культурна гайхамшаг ехэ хүгжэлтэ түйлаһан, манай түбиин бүхы нацинууд болон арадуудай национальна бээе даанхай байдалай, социальна хүгжэлтын, эб найрамдал болон эрхэ сүлөөгэй туг болоһон байна. Монголой революциин һаяхан бадаржа байхада, социализмын түрүүшын орон болохо агуухэ Советскэ Союзтай манай ороной байгуулһан политическэ, сэрэгэй болон ажахын холбоон хадаа монгол арадай эрхэ сүлөөгэй, бээе даанхай байдалай найдамтай бата түшэг тулгуури болоһон байгаа, саашадаашье болохо байһаар, социалис түйлалтануудые аршалан хамгаалха, арьбадхаха шухалын шухала үндэһэ һуури болоһон байгаа. Энэ ушарые сэдьхэлээ ханан омогорхон тэмдэглэхэ ёһоороо тэмдэглэнэбди. Мүнөөнэй үе сагай революционно бүхы хүсэнүүдэй гол шухала түшэг тулгуури болохо Советскэ Союзай түгэс дэмжэлгэ, аха дүүгэй туһаламжада түшэглэхэ, энэ гүрэнтэй эбдэршэгүй холбоо барисаа, хани нүхэсэл байгуулха гээшэ национальна болон социальна сүлөөрэлгын түлөө, өөһэдынгөө арад зоной ниитын экономическа хүгжэлтын түлөө бүхы тэмсэлшэдэй илгардашагүй зохёохы хүсэн, шухала нүхэсэл мүн гэжэ манай арадай түүхэ, бодото байдал харуулна. Дэлхэйн ажалшадай гениальна вождь, багша В. И. Ленинэй, манай Эхэ ороной гайхамшаг хүбүүн Д. Сүхэ-Баатарай байгуулһан МНР Советскэ Союз хоёрой хоорондохи эбдэршэгүй, заншалта болоһон хани барисаае, үргэн харилсаа холбооё улам саашадань үргэдхэхын, гүнзэгырүүлхын тулада манай парти, бүхы монгол арад түмэн хододоо хүсэл оролдолгоёо гаргажа ябаа, мүнөөшье гаргана. Советскэ Союзай гадаадын политикада пролетарска интернационализмын агуу сурталай бодото бэелэл хододоо харагдажа байдаг.

Монгол ба совет арадууд марксизм-ленинизмын илалта түгэс тугта, пролетарска интернационализмын агуу тугта хэзээдэшье үнэн сэхэ байгаа, хожомоошье үнэн сэхэ байха. Шэнэ общество байгуулгын аша туһада амгалан ёһоной зохёохы ажабайдалдаашье, манай оронуудай эрхэ сүлөө болон бээе даанхай байдалай түлөө, социализмын түйлалтануудые аршалан хамгаалхын түлөө империалис булимтарагшадтай болоһон дайн байлдаандашье манай арадууд хододоо хамта ябаа, саашадаашье хододоо сугтаа ябаха юм.

Монголой Арадай Республикатай хилэлдэг Совет Буряад орон МНР, Советскэ Союз хоёрой хоорондохи хани барисаае, харилсаа холбооё улам хүгжөөхэ, бэхижүүлхэ хэрэгтэ ехэ шухала үүргэ дүүргэжэ ябаа, дүүргэхэшье байха гэжэ бидэнэр үнэн зүрхэнһөө сэдьхэлээ ханан тэмдэглэнэбди. Жэшээнь, хилэ дээрэ оршодог Хяагта город хадаа Д. Сүхэ-Баатар түрүүтэй Монголой революционернүүдэй Совет Росситай, большевик партитай, Коминтернэтэй холбоо барисаа байгуулжа хүгжөөһэн түүхэдэ онсо һуури эзэлдэг гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. 1921 оной март һарада энэ городто Монголой Арадай Революционно партиин нэгэдэхи съезд болоо һэн. Эндэ парти байгуулагдажа, арадай революциин илахын түлөө тэмсэлэй түрүүшын программа баталан абтаа һэн. Энэл городто Монголой түрүүшын арадай правительство — саг зуурын арадай правительство байгуулагдаһан юм. Тиимэһээ Хяагта город хадаа монгол, совет арадуудай аха дүүгэй хани барисаанай, дайшалхы харилсаа холбооной бии болохо хүгжэһэн нэгэ нангин газар болоһон байна.

Монгол арадай революционно хүдэлөөндэ, монгол-совет заншалта хани барисаае бэхижүүлхэ хэрэгтэ Хяагта городой гайхамшаг удха шанартай байһые тэмдэглээд, Буряадай АССР-эй алдарта 50 жэлэй ойтой дашарамдуулан, Хяагта городые гүрэнэй дээдын шан хайра болохо Сүхэ-Баатарай орденоор шагнаха гэһэн шиидхэбэри МНР-эй Арадай Агуусхэ Хуралай Президиум баталаа гэжэ таанадта, хүндэтэ нүхэдүүд, баясан мэдээсэхэ байнаб.

Манай оронуудта социализмын болон коммунизмын аша туһада, дэлхэйн социалис хани нэгэдэлэй нягта жагсаал бэхижүүлхын тулада, манай хамтын уг зорилгонуудай, суртал бодолой илан мандахын тулада монгол, совет арадуудай хани барисаанай, харилсаа холбооной улам бэхижэхэ, улам үргэдхэхэ байһанда бидэнэр гүн сэдьхэлһээ этигэжэ байнабди. Шэнэ общество байгуулхын түлөө тэмсэл соогуур хатуу шалгалта гараһан монгол-совет эбдэршэгүй холбоо барисаан үдэрһөө үдэртэ бүхэжэжэ байг лэ!

Нүхэдүүд! МНР-эй экономическа хүгжэлтые саашадань түргэдхэхэ, монгол арад түмэнэй ажаһуудалые улам һайжаруулха хэрэгтэ Советскэ Союзай болон социалис аха дүү бусад оронуудай жэлһээ жэлдэ улам үргэдэжэ байгаа интернациональна алибаа туһаламжа, уласхоорондын социалис ёһоной ажалай хубаарилгын үндэһэн дээрэ тоггоогдоһон социалис экономическа нэгэдэлые удаа дараалан бэелүүлгэ онсо ехэ удха шанартай байха юм.

Энээнтэй дашарамдуулан, Советскэ Союз, СЭВ-эй гэшүүн бусад оронууд социалис экономическа харилсаа холбооной нэгэдэмэл программын гуримуудые бодото дээрэнь бэелүүлэн, социально-экономическа хүгжэлтээ түргэдхэхэ, ниитын үйлэдбэриин аша үрэ дээшэлүүлхэ хэрэгтэ манай орондо сэгнэшэгүй туһа хүргэнэ гээд сэдьхэлээ ханангяар тэмдэглэнэбди. Монголой Арадай Республикада Эрдэнэтиин-Обоо гэжэ зэдэй-молибденэй ашагта малтамал малтан абаха талаар техническэ, экономическа харилсаа байгуулха тухай хэлсээндэ, мүн зарим ашагта малтамалнуудые ниэхэ, олзоборилхо ба шанаржуулха талаар «Монголсовцветмет» гэжэ монгол-совет хамтын ажахын предприятие МНР-эй газар дээрэ бариха тухай хэлсээндэ манай правительствануудай хоорондо байгша оной эхиндэ гар табилга МНР-эй, Советскэ Союзай хоорондын аха дүүгэй харилсаае саашадань үргэдхэн хүгжөөлгын шэнэ гэршэ жэшээ болоно. Нэгэдэмэл программада хабаатай ехэ хэмжээ ябуулга болохо эдэ хэлсээнүүдые бодото дээрэнь бэелүүлгэ МНР-эй социалис экономико саашадань хүгжөөхэ, тэрэнэй промышленна хүсэ нэмээхэ хэрэгтэ горитой туһа нэмэри болохо байһаниинь дамжаггүй.

СЭВ-эй үнгэрэгшэ һарада Прагада болоһон XXVII сессиин шиидхэбэринүүд СЭВ-эй гэшүүн-оронуудай хоорондохи харилсаа үргэдхэхэ, нэгэдэмэл программын хэмжээ ябуулгануудые амжалтатайгаар бэелүүлхэ, тэдэнэй дунда Монголой Арадай Республикын экономико хүгжөөхэ хэрэгтэ илангаяа шухала удха шанартай.

Октябриин Эхэ оронтой — Агуухэ Советскэ Союзтай, социалис хани нэгэдэлтэ бусад оронуудтай хани барисаагаа, аха дүүгэй харилсаа холбоогоо эсэшэ сусашагүйгөөр бэхижүүлхэ, дэлхэйн бүхы арадуудта коммунизмын гэрэлтэ һайхан зам заадаг ленинизмын суртал һургаалда хизаарлашагүй бээе үгэнги байха гээшэ интернациональна уялгамнай болоно гэжэ агуухэ Ленинэй захяа заабаринуудта, тэрэнэй хэтэдээ мүнхэ һургаалда үнэн сэхэ Монголой Арадай-Революционно парти тоолоно.

Хүндэтэ нүхэдүүд! Совет Социалис Республиканuудай Союз—зуу гаран арадуудай, үндэһэ яһатанай аха дүүгэй харилсаа холбооной алдарта Эхэ орон ниитын ба научно-техническэ манлайда ябана. Тэрэ уласхоорондын гол шухала асуудалнуудые шиидхэлгэдэ, эб найрамдал ба бүгэдэ ниитын аюулгүй байдал хангаан бэхижүүлгэдэ ехэ туһа нэмэри хэнэ.

КПСС-эй XXIV съезд дээрэ хараалагдаһан эб найрамдалай, уласхоорондын аюулгүй байдалай түлөө тэмсэлэй асари ехэ программа бодото дээрээ амжалтатайгаар бэелэн, энээнэй ашаар уласхоорондын оршом соо Европодохи түгшүүрил һуларуулха, бүхы дэлхэй дээрэхи политическэ оршон байдалые һайжаруулха талаар ехэ хубилалтануудай хэгдэжэ байлгын гэршэнэр болонобди. Вьетнамдахи дай болюулха ба амгалан байдал һэргээхэ тухай хэлсээнэй Парижда баталагдаһанһаа хойшо Азида болохо байһан агаэл уршаг түбэгтэ дайн зогсоогдоһон байгаа.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь нүхэр Л. И. Брежневэй албанай хэрэгээр һаяхан ФРГ-дэ, США-да, Францида ошожо ерэлгын аша үрэтэй дүнгүүдые МНР-эй ажалшад, бүхы дэлхэйн арадуудтал адли, халуунаар һайшаана. Эдэнэй дүнгүүд арадуудай хоорондын этигэл найдабариие, үгэеэ ойлголсолгые, харилсаа холбоое бэхижүүлхэ, ондо ондоо социальна байгуулалтатай гүрэнүүдэй амгалан ёһоор зэргэ оршохо гуримуудые баталха хэрэгтэ түйлай ехэ удха шанартай байна.

Нүхэр Л. И. Брежневэй албанай хэрэгээр США-да ошолго, совет-американ хөөрэлдөөнүүд, эндэ гар табигдаһан хэдэн хэлсээнүүд онсо шухала удха шанартай юм. Эдэ документнүүдые, тэрэ тоодо ядерна дай зайсуулан сараха тухай хэлсээ баталалга имагтал совет-американ харилсаанай хүгжэлтэдэ бэшэ, харин уласхоорондын бүхы байдалда, илангаяа ядерна дайнай аюул сараха, бүгэдэ ниитын аюулгүй байдал бодотоор хангаха хэрэгтэ һайн нүлөө үзүүлхэ байна.

Аха дүү социалис оронуудай, Европодохи эб найрамдалда дуратай гүрэнүүдэй эдэбхитэй хүсэлэл оролдолгын ашаар, дэлхэйн түрүү үзэлтэй хүсэнүүдэй эсэшэ сусашагүй тэмсэлэй ашаар Европодо, мүн бүхы дэлхэй дээрэ бата бэхи эб найрамдал хангаха замда шухала алхам болохо аюулгүй байдалай ба харилсаа холбооной асуудалнуудаар ниитэ-европын зүблөөнэй түрүүшын шата Хельсинкидэ эхилээ.

Эб найрамдалай, демократиин, арадуудай социальна дэбжэлтын түлөө, социалис хани нэгэдэлэй, уласхоорондын коммунис ба хүдэлмэришэнэй хүдэлөөнэй нэгэдэл бэхижүүлхын, бүгэдэ ниитын аюулгүй байдал батадхахын түлөө, социализмын, коммунизмын хэрэгүүдэй илан мандахын түлөө тэмсэлдэ КПСС-эй, Совет гүрэнэй үзүүлһэн үүргые манай парти хододоо үнэн зүрхэнэй баяр баясхалантайгаар сэгнэдэг юм. Энэ тэмсэлдэ МНР-эй коммунистнууд, ажалшад дэлхэйн коммунистнуудай агуухэ армитай, Советскэ Союзай ба бусад социалис оронуудай аха дүү арадуудтай, түрүү үзэлтэй бүхы хүсэнүүдтэй ниитэ нэгэн жагсаалда дабшаа, хойшодоошье дабшаха байна.

Маоистнуудай Советскэ Союзда харша, дээрэлхы шовинис политикада, эб эе таһалһан ябуулгануудта эсэргүүгээр, элдэб янзын оппортунистнуудта эсэргүүгээр, марксизм-ленинизмын, пролетарска интернационализмын үндэһэ һуури дээрэ социалис оронуудай, дэлхэйн коммунис хүдэлөөнэй нягта жагсаалтай байхын түлөө МНРП, КПСС аха дүү бусад партинуудтал адли, шиидхэхы тэмсэл саашадаашье хэхэ юм.

Коммунис общество байгуулгада, КПСС-эй XXIV съезд дээрэ хараалагдаһан асари ехэ зорилгонуудые бэелүүлгэдэ шэнэ ехэ амжалтануудые түйлахыетнай таанадта, хүндэтэ нүхэдүүд, таанадаар дамжуулан Буряадай АССР-эй коммунистнуудта, бүхы ажалшадта үгынгөө түгэсхэлдэ үнэн зүрхэнһөө хүсэхыемни зүбшөөгыт.

Совет Социалис Республиканuудай Союз — ленинизмын, Агуухэ Октябриин социалис революциин Эхэ орон дэлхэйн социализмын нугаршагүй түшэг тулгуури, түрүү үзэлтэй бүхы хүн түрэлтэндэ замыень гэрэлтүүлһэн унтаршагүй одон мандаха болтогой!

Совет арадые бүхы илалтануудта, амжалтануудта зоригжуулагша, эмхидхэгшэ — Советскэ Союзай алдарта Коммунис парти мандаха болтогой!

Коммунизм байгуулагша — агуухэ совет арадта алдар соло!

Монгол, совет арадуудай хэтэ мүнхын эбдэршэгүй хани барисаан, али бүхы харилсаа холбоон мандажа, һалбаран бадаржа байг лэ!

Агуухэ интернациональна һуралсал — марксизм-ленинизм мандаха болтогой!

Бүхы дэлхэй дээрэхи эб найрамдал мандаха болтогой!

(Нүхэр Ю. Цеденбалай хэлэһэн үгэ нэгэнтэ бэшэ альга ташалгаар уттагдаа).

Редактор Ц. Ц. ЦИБУДЕЕВ.

Манай адрес, телефонууд:

г. Улан-Удэ, ул. Ленина 35. Телефоны: редактора — 54-54, приёмна — 54-93, зам. редактора — 68-08, зам. редактора — 62-62, отв. секретаря — 50-52, секретариат — 66-76, отделы: партийной жизни — 60-91, сельского хозяйства — 64-36, 63-86, пропаганды и агитации — 56-23, промышленности и строительства — 61-35, советского строительства и быта — 68-58, культуры и школ — 60-21, писем и рабселькоров — 67-81, информации — 24-05, общественна приёмная — 56-62, машинное бюро — 57-63, фотолабораторная — 33-6.

● «БУРЯАД ҮНЭН» ● 1973 оной июлиин 7. ● 4-дэхи хуудаһан ● Типография управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров БурАССР. Н-03541. Заказ № 00444